

УПРАВЛІННЯ
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
ЯКОСТІ ОСВІТИ
У ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ

ЗВІТ

за результатами проведення
першого циклу моніторингу
щодо реалізації Концепції
національно-патріотичного
виховання в системі освіти
Закарпатської області
2023/2024 н.р.

ЗМІСТ

1. Загальна інформація про дослідження.....	3
2. Характеристика учасників моніторингового дослідження.....	3
3. Ефективність заходів та засобів реалізації національно-патріотичного виховання в системі освіти Закарпатської області.	4
4. Рівень готовності здобувачів освіти до природоохоронної діяльності.....	18
5. Готовність здобувачів освіти захищати суверенітет і територіальну цілісність України.....	21
6. Мотивація учасників освітнього процесу до активної участі у громадсько-політичному житті країни.....	23
7. Висновки.....	34
8. Рекомендації.....	37

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ДОСЛІДЖЕННЯ

Моніторинг проводився управлінням Державної служби якості освіти у Закарпатській області з **метою** виявлення та відстеження ефективності реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти Закарпатської області.

Завдання моніторингу:

- виявити ефективність заходів та засобів реалізації національно-патріотичного виховання в системі освіти Закарпатської області;
- визначити рівень готовності здобувачів освіти до природоохоронної діяльності;
- визначити рівень готовності здобувачів освіти захищати суверенітет і територіальну цілісність України;
- виявити стимули, які впливають на бажання учасників освітнього процесу розвивати сферу національно-патріотичного виховання;
- розробити рекомендації за результатами моніторингового дослідження.

Для розрахунку репрезентативної вибірки був використаний імовірнісний метод формування вибірки, яка охопила заклади освіти з *кожної територіальної громади Закарпатської області*. 70% усіх закладів загальної середньої та дошкільної освіти, які обрано до вибірки – розташовані у сільській місцевості, та 30% усіх закладів загальної середньої та дошкільної освіти – розташовані у містах.

Дослідження проводилось у формі опосередкованого одержання інформації від учасників дослідження методом онлайн-анкетування. Перший цикл (у 2023/2024 навчальному році) моніторингу було проведено у період з 16 по 27 жовтня 2023 року, у якому взяло участь 8074 учасників освітнього процесу, а саме: керівники закладів загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти; педагогічні працівники закладів загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти; здобувачі загальної середньої освіти; батьки/інші законні представники здобувачів освіти. Узагальнення результатів моніторингу здійснювалося на основі даних статистично-математичної обробки результатів анкетування.

Кількість респондентів:

Тип населеного пункту / Категорія респондентів	Учні / учениці	Батьки учнів / учениць	Педагогічні працівники закладів освіти	Керівники закладів освіти
Місто	555	1102	408	55
Село	1854	2679	1291	130
Загальний підсумок	2409	3781	1699	185

ХАРАКТЕРИСТИКА УЧАСНИКІВ МОНІТОРИНГОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У моніторинговому дослідженні взяли участь 185 керівників закладів загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти. 46% опитаних – це керівники закладів загальної середньої освіти, 46% – керівники закладів

дошкільної освіти та 8% – керівники закладів позашкільної освіти. 66% мають досвід роботи понад 20 років, 18% – 10-20 років, 11% – від 5 до 10 років, і лише 5% – це керівники з досвідом роботи менше 5 років.

В опитуванні взяли участь 1699 педагогів, які працюють у закладах загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти. З них 76% викладають у селах та 24 % – у містах. Крім того, 46% мають досвід роботи понад 20 років, 26% – 11-20 років, 16% – від 5 до 10 років, і лише 12% – це педагогічні працівники з досвідом роботи менше 5 років (рис.1).

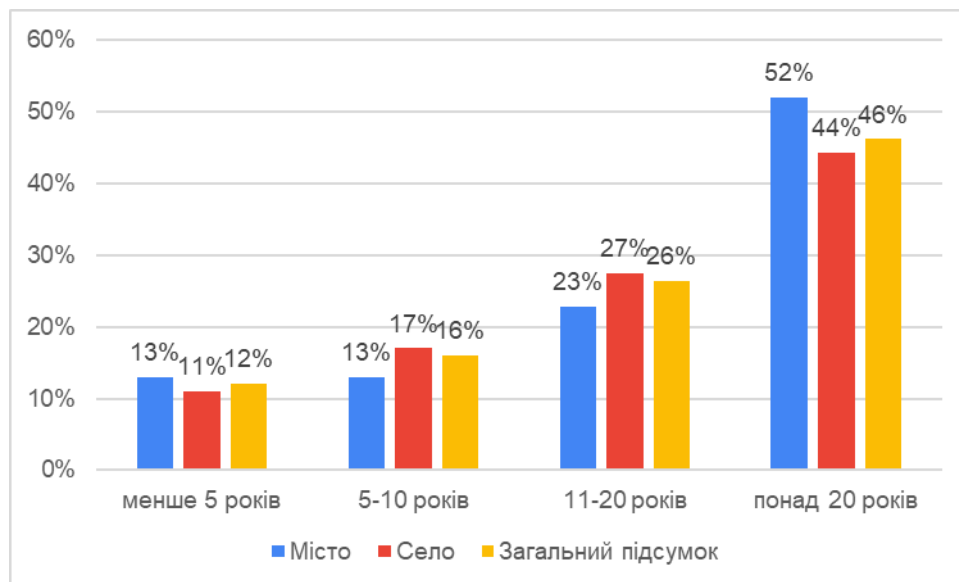

Рис. 1. Педагогічний стаж педагогів на момент опитування(відповіді педагогів)

За результатами дослідження 99% опитаних учителів зазначили, що проживають у тому самому населеному пункті, що і до повномасштабної війни росії проти України.

У межах дослідження було опитано 2409 учнів/учениць, які навчаються в ЗЗСО Закарпатської області: з них 41% – хлопці, 59% – дівчата. Зокрема, з них 77% проживають у сільській місцевості та 23 % – у міській.

За свідченнями 93% батьків учнів/учениць, більшість дітей проживають у тому самому населеному пункті, що й до повномасштабного вторгнення росії в Україну. Проте 7% батьків вказали, що їм довелося переїхати з родиною в інші населені пункти України.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАХОДІВ ТА ЗАСОБІВ РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ефективність утвердження в свідомості і почуттях школярів патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України залежить від цілеспрямованої, систематичної співпраці органів місцевого самоврядування, закладів освіти та батьків здобувачів освіти. Більшість здобувачів освіти (65%) та батьків учнів/учениць (62%) вважають, що національність людини визначає країна походження. 42% учнів/учениць та 38% батьків зазначили, що це залежить від етнічного походження батьків. 42% учнів/учениць і батьків вважають, що це особисте рішення кожної людини до якої національності себе відносити.

Разом з тим, більшість керівників закладів освіти (65%) вважають, що національність людини визначає етнічне походження батьків. Натомість більшість педагогів (64%) відповіли, що національність людини визначає країна походження (рис.2)¹.

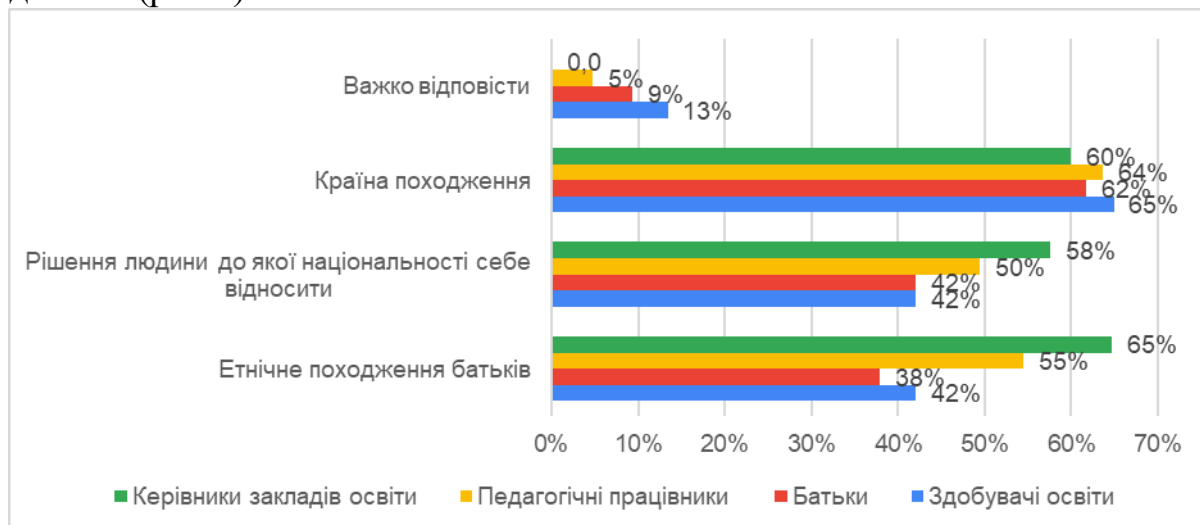

Рис. 2. Що саме визначає національність людини в сучасних умовах? (відповіді всіх респондентів)

Важливу роль у формуванні та розвитку національної ідентичності, культурного спадку та відчуття патріотизму відіграє мова спілкування.

На питання «Якою мовою Ви, як правило спілкуєтесь? (У сім'ї/у колі друзів/на роботі/у громадських місцях)» абсолютна більшість всіх респондентів відповіли, що розмовляють українською мовою.

Більшість опитаних керівників та педагогів за межами закладу освіти продовжують спілкуватися українською мовою. Однак 2% керівників та 3% педагогів на роботі (тобто в закладі освіти) спілкуються мовою іншої нацменшини чи корінного народу. В колі друзів 10% керівників закладів освіти та педагогічних працівників послуговуються мовою іншої нацменшини чи корінного народу. Натомість тільки 7% батьків зазначили, що в колі друзів використовують недержавну мову (рис. 3).

Якщо переважна більшість дітей у школі та в громадських місцях активніше використовують державну мову (89-91%), то в сім'ї та в колі друзів цей відсоток дещо знижується (83%) (рис. 4).

¹ Респонденти мали можливість обрати декілька варіантів відповідей, тому загальна сума не становитиме 100%.

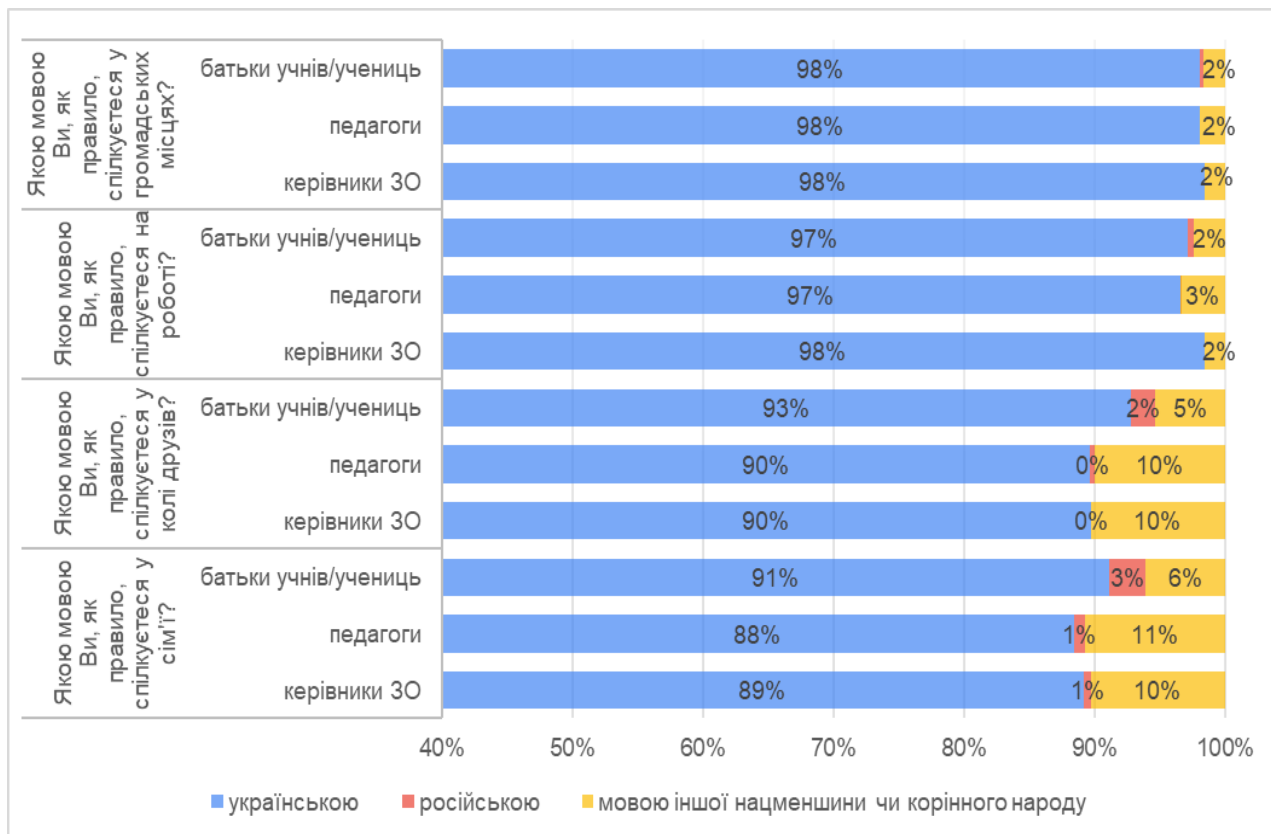

Рис. 3. Мова спілкування респондентів (відповіді керівників закладів освіти, педагогів, батьків учнів/учениць)

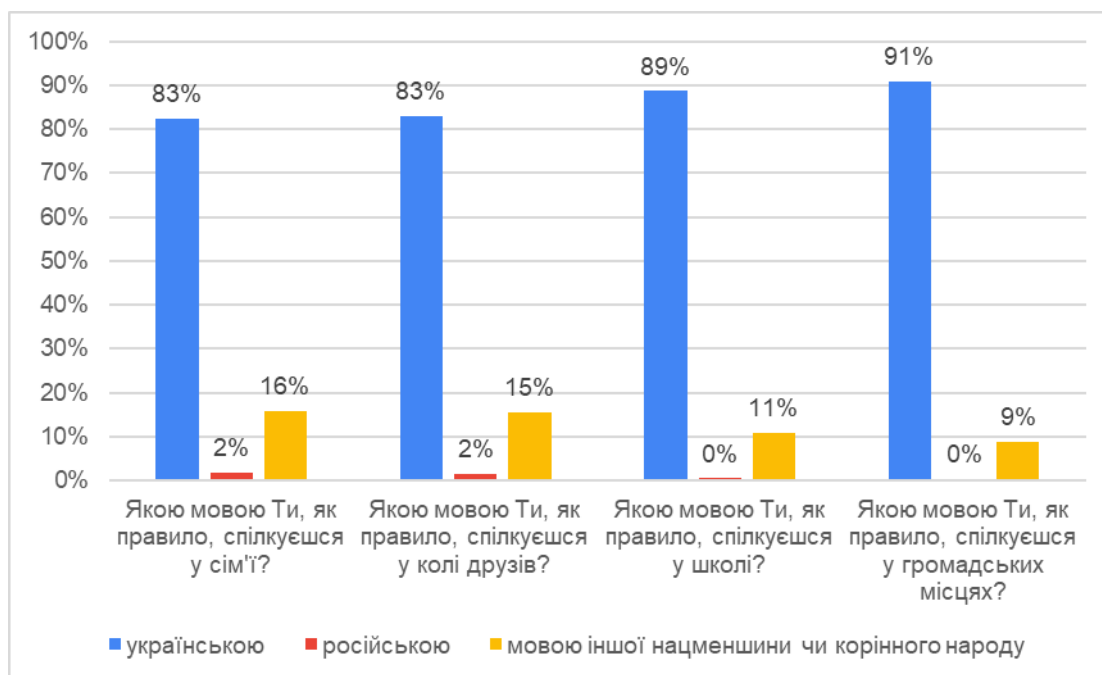

Рис. 4. Мова спілкування респондентів (відповіді учнів/учениць)

Успішність реалізації Концепції національно-патріотичного виховання значною мірою залежить від частоти відвідування здобувачами освіти закладів, що популяризують культурні та національно-мистецькі традиції українського народу, а також пам'яток історії, культури, експозицій музеїв, присвячених національно-визвольній боротьбі за незалежність і територіальну цілісність України. Однак, 66% опитаних учнів/учениць відповіли, що не подорожували Україною впродовж останнього року, і, відповідно тільки 34% опитаних відповіли, що подорожували. 24% батьків зазначили, що подорожували разом з

дітьми, але більшість тільки в межах Закарпатської області. Разом з тим, тільки 50% опитаних керівників закладів освіти стверджують, що організували для учасників освітнього процесу подорожі Україною впродовж останнього року (рис.5).

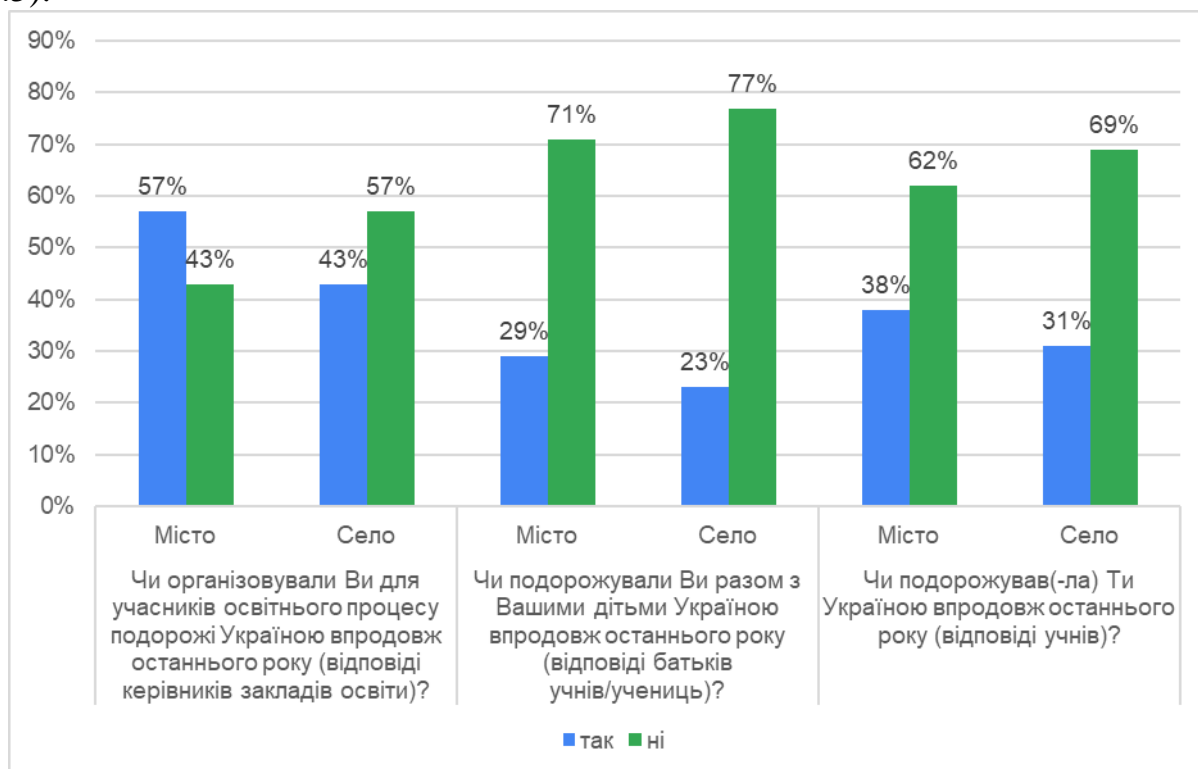

Рис. 5. Організація подорожей Україною для учасників освітнього процесу впродовж останнього року (відповіді керівників закладів освіти, батьків учнів/учениць, учнів/учениць)

64% здобувачів освіти зазначили, що протягом останнього року не відвідували пам'ятки історії, культури, експозиції музеїв, присвячених національно-визвольній боротьбі за незалежність і територіальну цілісність України. Відповідно, 36% відвідували, але 34% з них тільки в межах Закарпатської області. Зазначену інформацію підтвердили і батьки (61% батьків учнів/учениць зазначили, що їхні діти протягом останнього року не відвідували пам'ятки історії тощо). Разом з тим, 72% керівників закладів освіти зазначили, що організували для здобувачів освіти поїздки в зазначені місця (рис.6).

Серед найпоширеніших історичних місць, які відвідали учні/учениці протягом останнього року, є замки Закарпаття, музеї (Комунальний заклад «Закарпатський музей народної архітектури та побуту» Закарпатської обласної ради, Комунальний заклад «Закарпатський обласний краєзнавчий музей імені Тиводара Легоцького» Закарпатської обласної ради, музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах в м. Рахів, музей архітектури і побуту «Старе село» в с. Колочава, «Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс», Історико-меморіальний музей Степана Бандери), Бункер «Лінії Арпада» у селі Верхня Грабівниця, Палац Потоцьких в м. Львів, Львівський Національний Академічний театр опери та балету імені Соломії Крушельницької, скелі Довбуша, Державний історико-культурний заповідник «Тустань», водяна кузня Гамора в с. Лисичово, Шелестівське городище на горі Тупча, Свято-Михайлівський Золотоверхий чоловічий монастир української православної церкви.

Рис. 6. Відвідування респондентами пам'яток історії присвячених національно-визвольній боротьбі за незалежність і територіальну цілісність України впродовж останнього року (відповіді керівників закладів освіти, батьків учнів/учениць, учнів/учениць)

За результатами проведеного дослідження з'ясовано, ким з видатних особистостей українського державотворення, визначних українських учених, педагогів, спортсменів, військових, підприємців, провідних діячів культури або мистецтва чи духовних провідників українського народу учні/учениці Закарпатської області пишаються найбільше. Це: Тарас Шевченко, Леся Українка, Іван Франко, Михайло Грушевський, Ліна Костенко, Степан Бандера та інші; українські військові, які боронять нашу Батьківщину (тато, брат, дідусь, односелець, родичі, які беруть участь у бойових діях), Президент України Володимир Зеленський, Валерій Залужний, Олександр Усик, Андрій Шевченко, Дмитро Коцюбайло, Андрій Кузьма (Скрябін), Михайло Мудрик.

Патріотизм – це основа життєздатності держави, важливий внутрішній ресурс, що мобілізує та консолідує суспільство навколо активної громадянської позиції, готовності громадян до самовідданого служіння своїй Батьківщині. 81% опитаних учнів/учениць завжди пишаються тим, що вони є українцями. 17% – інколи пишаються і, відповідно, 2% – ніколи не пишаються. Респонденти мали можливість залишити коментар до зазначеного запитання анкети. Серед коментарів були наступні: «Мені приємно, що я українець, і проживаю в загартованій війнами і по силі волі найміцнішій державі світу, але інколи я бачу речі, які можуть осоромити нашу націю», «Не вважаю національність чимось, чим варто пишатися, оскільки все залежить від людини», «Для мене – це суперечливе питання», «Я пишаюсь культурною та духовною спадщиною своєї країни!», «Я пишаюсь сильними людьми, які творять майбутнє України, але в нас є безліч прикладів тих, хто паплюжить почесне звання українця і деколи ти ставиш собі питання «А чи з одної країни ми родом? Це не схоже на ту Україну, якою я пишаюся»» та інші (рис.7).

Патріотизм передбачає гордість за матеріальні та духовні досягнення свого народу, Вітчизни, бажання збереження її характерних особливостей, її

культурного надбання та захист інтересів своєї громади, народу загалом. 89% учнів/учениць Закарпатської області вважають себе патріотами (рис.8).

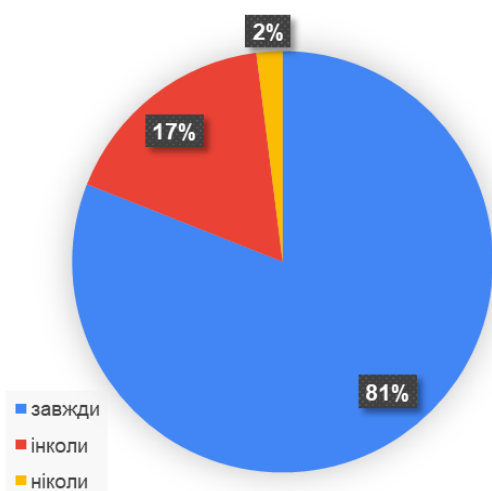

Рис.7. Чи пишються здобувачі освіти тим, що вони є українцями (відповіді учнів/учениць)

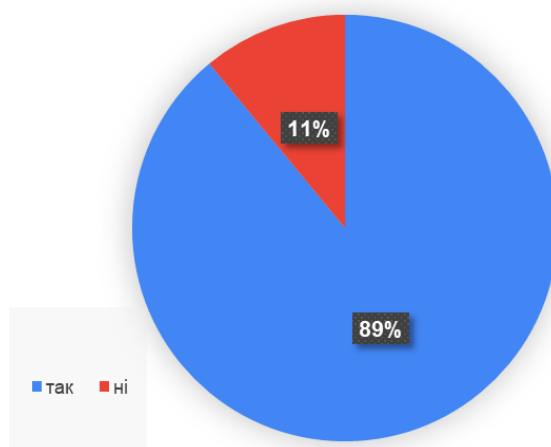

Рис.8. Скільки здобувачів освіти вважають себе патріотами (відповіді учнів/учениць)

Для 92% керівників закладів освіти патріотизм – це готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України; 88% керівників закладів освіти вважають, що патріотизм – це, в першу чергу, повага до національних символів України; активну участь у громадсько-політичному житті країни обрали 71% респондентів; 55% – верховенство права, повага до прав людини; толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури – 61% керівників закладів освіти; 44% – готовність до природоохоронної діяльності. Більшість педагогів, а саме 71% вважають, що патріотизм – це, в першу чергу, активна участь у громадсько-політичному житті країни обрали; 60% педагогів вважають, що патріотизм – це повага до національних символів; для 50% – це готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України; 45% – верховенство права, повага до прав людини; толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури відзначили 50% опитаних педагогів; 37% – готовність до природоохоронної діяльності.

59% батьків учнів/учениць вважають, що патріотизм – це в першу чергу, повага до національних символів; готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України вважають як прояв патріотизму тільки 7% батьків; 25% батьків відзначили активну участь у громадсько-політичному житті країни обрали; 35% батьків вважають патріотизмом верховенство права, повагу до прав людини; 35% – толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури. 27% – готовність до природоохоронної діяльності.

70% учнів/учениць вважають, що патріотизм – це повага до національних символів; 60% вважають, що це готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України; 65% учнів/учениць відзначили, що патріотизм – це активна участь у громадсько-політичному житті країни; 56% – верховенство права, повага до прав людини; толерантне ставлення до цінностей і переконань

представників іншої культури –30%; 27% – готовність до природоохоронної діяльності. (рис.9²).

Рис.9. Що означає патріотизм для респондентів (відповіді усіх респондентів)

Складові патріотизму – суспільні та моральні принципи, які характеризують ставлення до своєї країни та проявляються у певному способі дій і складному комплексі суспільних почуттів до своєї Батьківщини. Найважливішими складовими патріотизму *керівники закладів освіти* вважають: любов до країни (86%), знання історії своєї країни, її культури та традицій (85%), спілкування державною мовою (83%), дотримання усіх законів (63%), підтримка національних цінностей (76%), свідома участь у виборах (45%), готовність відстоювати територіальну цілісність (68%), участь у громадському житті (53%), виховання дітей любові та поваги до своєї країни (88%). Варто зазначити, що для 1% керівників закладів освіти важко відповісти на вищезазначене питання. Складовими патріотизму для *педагогів* є любов до країни (83%), дотримання усіх законів (59%), знання історії своєї країни, її культури та традицій (73%), підтримка національних цінностей (65%), спілкування державною мовою (78%), свідома участь у виборах (40%), готовність відстоювати територіальну цілісність (51%), участь у громадському житті (38%), виховання дітей любові та поваги до своєї країни (80%). *Батьки учнів/учениць* складовими патріотизму вважають: любов до країни (75%), дотримання усіх законів (52%), знання історії своєї країни, її культури та традицій (58%), підтримка національних цінностей (50%), спілкування державною мовою (64%), свідома участь у виборах (32%), готовність відстоювати територіальну цілісність (37%), участь у громадському житті (25%), виховання дітей любові та поваги до своєї країни (67%), важко відповісти (4%). Найважливішими складовими патріотизму для *здобувачів освіти* є любов до країни (89%), дотримання усіх законів (54%), знання історії

² Респонденти мали можливість обирати декілька варіантів відповідей, тому загальна сума не становитиме 100%.

своєї країни, її культури та традицій (58%), підтримка національних цінностей (66%), спілкування державною мовою (59%), свідома участь у виборах (25%), готовність відстоювати територіальну цілісність (45%), участь у громадському житті (33%), виховання у дітей любові та поваги до своєї країни (55%), важко відповісти (5%)³ (рис.10).

Рис.10. Найважливіші складові патріотизму на думку респондентів (відповіді учнів/учениць)

Для 76% респондентів особливу гордість викликають якості українського народу (працьовитість, волелюбність, незламність), 72% опитаних учасників освітнього процесу пишаються українською мовою, 70% – українськими звичаями і традиціями (пісні, танці, фольклор), у 68% респондентів гордість викликає героїчна боротьба за незалежність України, 68% пишаються природою нашої країни, 53% респондентів захоплюються культурним спадком (література, мистецтво), 46% пишаються нашими державними символами, 46% – родючістю української землі, 44% – історичними постатями України (рис.11)⁴.

Рис.11. Що викликає особливу гордість у респондентів в Україні (відповіді усіх респондентів)

³ Респонденти мали можливість обирати декілька варіантів відповідей, тому загальна сума не становитиме 100%.

⁴ Респонденти мали можливість обирати декілька варіантів відповідей, тому загальна сума не становитиме 100%.

57% опитаних учасників освітнього процесу зазначили, що у них не виникають негативні відчуття, думаючи про Україну, 33% відповіли, що інколи бувають такі відчуття і 10% опитаних відповіли, що так, такі відчуття виникають у них (рис.12).

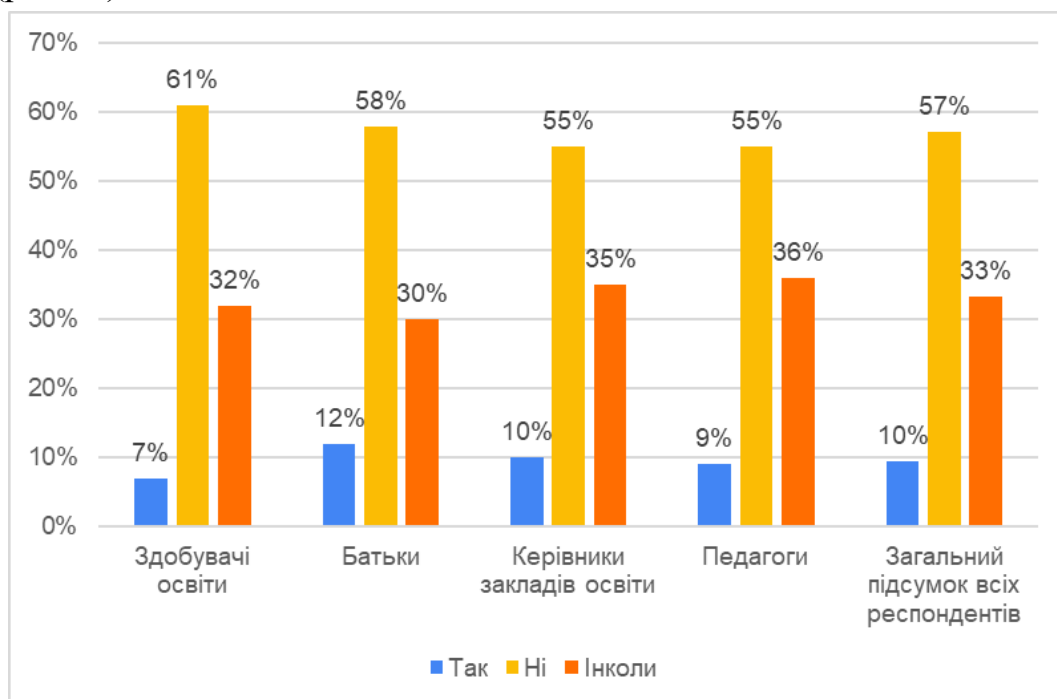

Рис.12. Чи виникають у респондентів негативні відчуття, думаючи про Україну? (відповіді всіх респондентів)

Що саме найчастіше викликає негативні відчуття в учасників освітнього процесу? 62% респондентів відповіли, що негативні відчуття у них викликає корупція в органах влади, 37% – низький рівень життя населення, 34% – недостатня турбота з боку держави про військових (у тому числі і тих, які вже демобілізовані), 32% – недотримання суспільством законодавства України, 30% – соціальна несправедливість, 25% – низький рівень соціальної відповідальності політичних еліт, 20% – відсутність реформ (або занадто неефективні реформи), 19% – байдужість деяких українців до подій, що відбуваються в державі, 16% – низький рівень якості освіти, 15% – погана якість медичних послуг, 5% – відсутність досягнень у науці, культурі⁵.

Для покращення цієї ситуації і усунення факторів, що викликають негативні відчуття, респонденти вживають наступних заходів: дотримуються законодавства, не підтримують корупцію, допомагають ЗСУ, волонтерять, беруть участь у громадському житті громади, платять податки та ефективно виконують свою роботу. Педагоги проводять патріотичні заходи, підвищують рівень якості освіти, популяризують українську мову.

Серед найпоширеніших чинників, які найбільше впливають на формування поглядів щодо України та становлення особистості як громадянина учні/учениці назвали наступні:

- вплив засобів масової інформації (преса/радіо/телебачення);
- вплив інформації з соціальних мереж;
- вплив історичних подій, фактів;
- погляди членів родини;

⁵ Респонденти мали можливість обирати декілька варіантів відповідей, тому загальна сума не становитиме 100%.

- книги;
- погляди видатних постатей;
- думки однолітків.

80% керівників закладів освіти та педагогічних працівників вважають, що найефективніше впливають на формування патріотичних цінностей у здобувачів освіти діяльність закладів освіти; сім'я, родичі; засоби масової інформації (телебачення, газети радіо); інтернет-ресурси; діяльність громадських організацій; погляди однокласників, друзів.

Під час проведення дослідження учням/ученицям, батькам та педагогам було запропоновано оцінити рівень роботи закладу освіти щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання за п'ятибальною шкалою, де 5 – це повністю задоволений, а 1 – це повністю незадоволений роботою. 47% респондентів оцінили роботу закладу освіти оцінкою 5, тобто повністю задоволені, 33% учасників опитування вибрали оцінку 4, 15% оцінюють на 3, 3% респондентів не зовсім задоволені роботою закладу й обрали оцінку 2, 2% опитаних учасників освітнього процесу повністю незадоволені роботою закладу освіти і обрали оцінку 1 (рис.13).

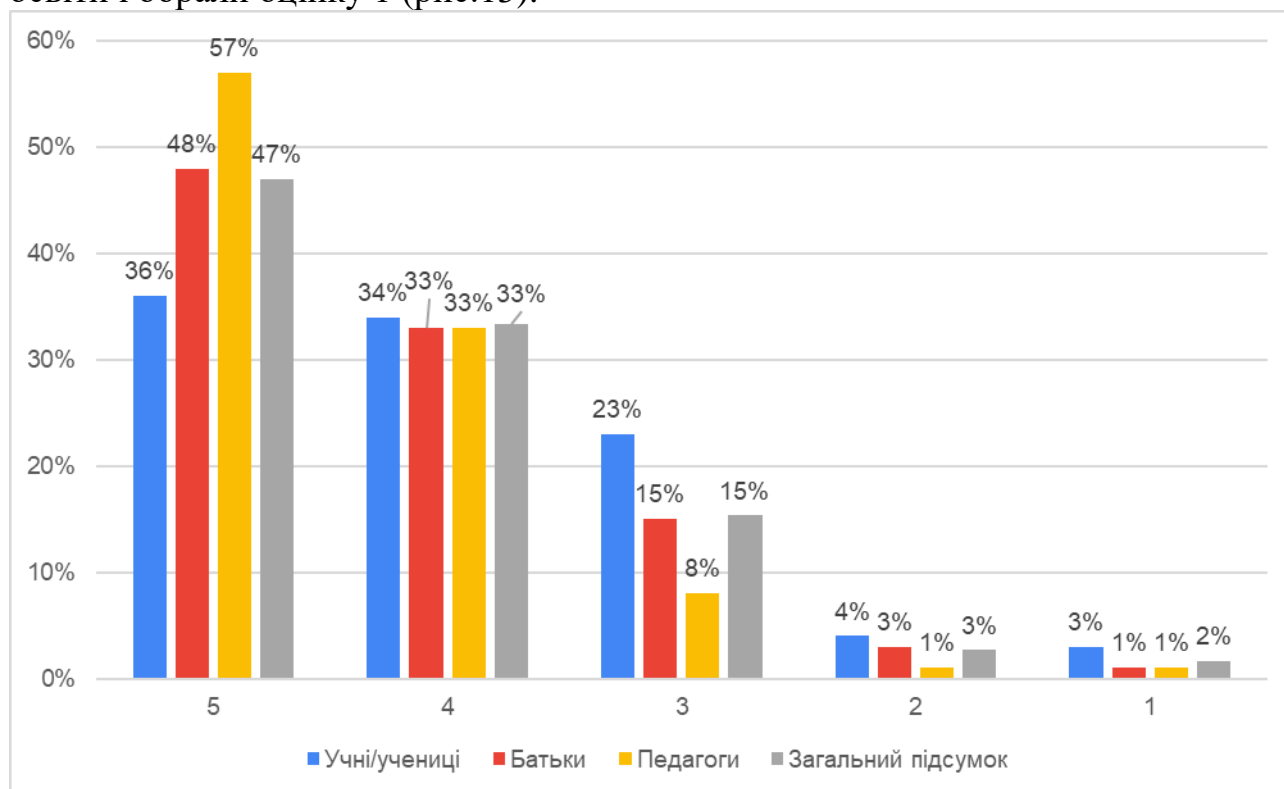

Рис.13. Оцінка рівня роботи закладу освіти у напрямку реалізації Концепції національно-патріотичного виховання (відповіді здобувачів освіти, батьків та педагогів)

Натомість керівникам закладів освіти було запропоновано оцінити рівень роботи органів місцевого самоврядування у напрямку реалізації Концепції національно-патріотичного виховання за п'ятибальною шкалою, де «5» – це повністю задоволений, а «1» – це повністю незадоволений роботою. 28% керівників оцінили роботу ОМС оцінкою «5», тобто повністю задоволені, 45% респондентів вибрали оцінку «4», 19% оцінюють на «3», 6% респондентів не зовсім задоволені роботою й обрали оцінку «2», 2% опитаних керівників повністю незадоволені роботою ОМС і обрали оцінку «1» (рис.14).

88% керівників закладів загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти відповіли, що протягом попереднього навчального року оновлення матеріально-технічної бази для проведення заходів з національно-патріотичного виховання серед здобувачів освіти не отримували від засновника, і лише 12% опитаних керівників відповіли, що отримували. Варто зазначити, що 5% з усіх опитаних керівників відмітили, що інвентар та символіку для проведення заходів закупаються за власні кошти. За результатами опитування можна прийти до висновку, що підтримка з боку органів місцевого самоврядування (засновників закладів освіти) – недостатня (рис.15).

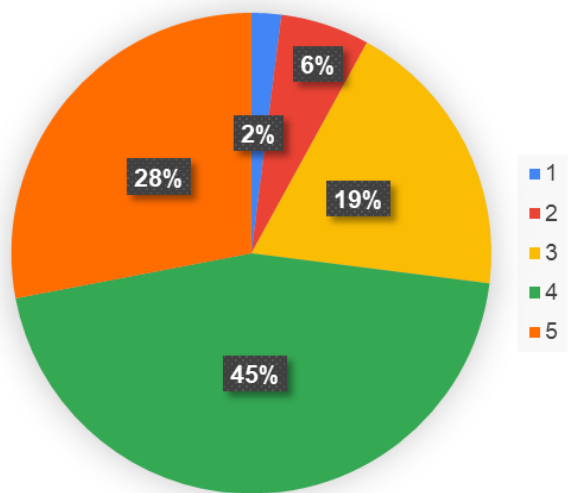

Рис.14. Оцінка рівня роботи органів місцевого самоврядування у напрямку реалізації Концепції національно-патріотичного виховання (відповіді керівників закладів освіти)

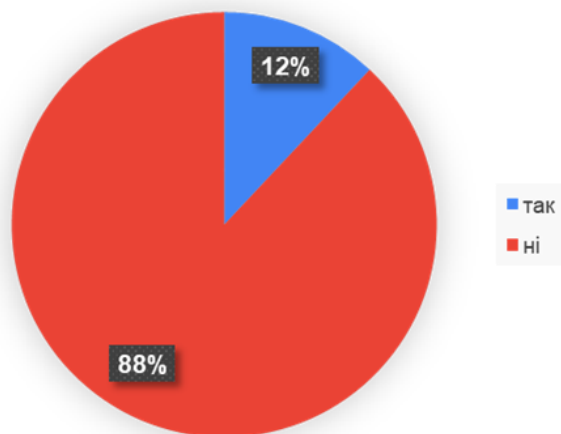

Рис.15. Оновлення матеріально-технічної бази для проведення заходів з національно-патріотичного виховання засновниками закладів освіти (відповіді керівників закладів освіти)

85% керівників закладів освіти відповіли, що не виникають труднощі у співпраці із засновником при організації заходів національно-патріотичного виховання, 12% зазначили, що інколи виникають труднощі і 3% підтвердили, що такі труднощі виникають (рис.16).

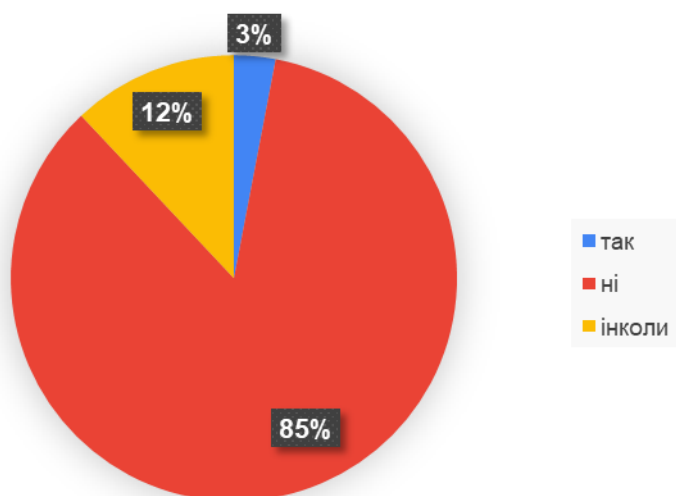

Рис.16. Труднощі у співпраці із засновником при організації заходів національно-патріотичного виховання (відповіді керівників закладів освіти)

Відсутність матеріально-технічної бази і недостатнє фінансування – це труднощі, які найчастіше виникають при реалізації Концепції національно-патріотичного виховання. На це питання більшість респондентів обирали кілька відповідей. Відтак, 55% керівників закладів освіти вважають, що ускладнює реалізацію визначених Концепцією завдань відсутність матеріально-технічної бази у закладах освіти, 52% – відсутність фінансування на проведення заходів чи впровадження гуртків військово-патріотичного напрямку, 21% – відсутність співпраці з громадськими організаціями, 11% – відсутність підтримки з боку місцевої влади, 11% – низька зацікавленість і мотивація молоді, 21% відповіли «важко відповісти».

Натомість, 46% педагогів також вважають, що ускладнює реалізацію визначених Концепцією завдань відсутність матеріально-технічної бази, 40% – відсутність фінансування, 31% – низька зацікавленість і мотивація молоді, 21% – відсутність підтримки з боку місцевої влади, 18% – відсутність співпраці з громадськими організаціями і 25 % відповіли «важко відповісти» (рис.17)⁶.

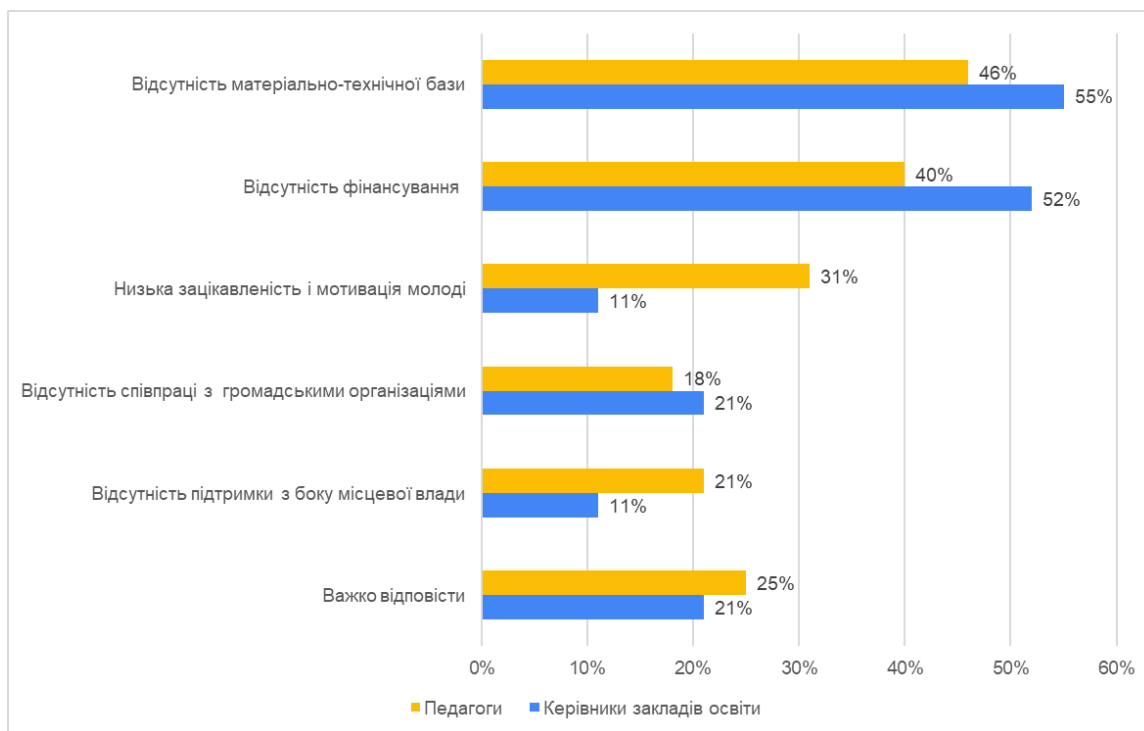

Рис.17. «Труднощі, які найчастіше виникають при реалізації Концепції національно-патріотичного виховання?» (відповіді керівників закладів освіти, педагогів)

48% респондентів вважають що проблеми молоді нашого регіону – це інтернет і комп'ютерна залежність; 44% обрали безробіття, відсутність роботи; 36% – міграція; 36% – низький рівень патріотизму та громадської свідомості; 29% – низький рівень громадської активності та залученості молоді до громадських ініціатив; 28% відсутність клубів, театрів або місць для проведення дозвілля; 27% – шкідливі звички; 9% – насильство, агресія; 28% – відсутність спортивних залів або спортивних майданчиків; 5% – отримання гідної освіти; 9% – важко відповісти (рис.18)⁷.

На питання «чого не вистачає у закладі освіти для ефективної роботи з дітьми і молоддю у сфері національно-патріотичного виховання» 61% опитаних

⁶ Респонденти мали можливість обирати декілька варіантів відповідей, тому загальна сума не становитиме 100%.

⁷ Респонденти мали можливість обирати декілька варіантів відповідей, тому загальна сума не становитиме 100%.

керівників закладів освіти вважають, що бракує фінансового та матеріально-технічного забезпечення у закладах освіти; 24% відповіли, що бракує часу, адже здобувачі освіти завантажені навчанням; 22% відповіли, що всього вистачає для ефективної роботи у сфері національно-патріотичного виховання; 14% вважають, що бракує мотивації та зацікавленості дітей та молоді; 9% відповіли, що бракує знань, ідей та нових форм роботи.

Рис.18. Найнагальніші проблеми молоді Закарпатської області на думку керівників закладів освіти, педагогів, батьків (відповіді керівників закладів освіти, педагогів і батьків)

49% опитаних педагогів вважають, що бракує фінансового та матеріально-технічного забезпечення у закладах освіти; 46% відповіли, що бракує часу, адже здобувачі освіти завантажені навчанням; 28% вважають, що бракує мотивації та зацікавленості дітей та молоді; 19% відповіли, що всього вистачає для ефективної роботи у сфері національно-патріотичного виховання; 18% педагогів вважають, що низький рівень життя в Україні негативно впливає на патріотизм молоді; 10% відповіли, що їм бракує знань, ідей та нових форм роботи.

36% батьків вважають, що бракує фінансового та матеріально-технічного забезпечення у закладах освіти, де навчаються їхні діти; 20% відповіли, що бракує часу, адже їхні діти завантажені навчанням; 33% вважають, що бракує мотивації та зацікавленості дітей та молоді; 32% відповіли, що всього вистачає у закладі для ефективної роботи у сфері національно-патріотичного виховання і 16% батьків відповіли, що закладам освіти бракує знань, ідей та нових форм роботи у цій сфері (рис.19)⁸.

⁸ Респонденти мали можливість обирати декілька варіантів відповідей, тому загальна сума не становитиме 100%.

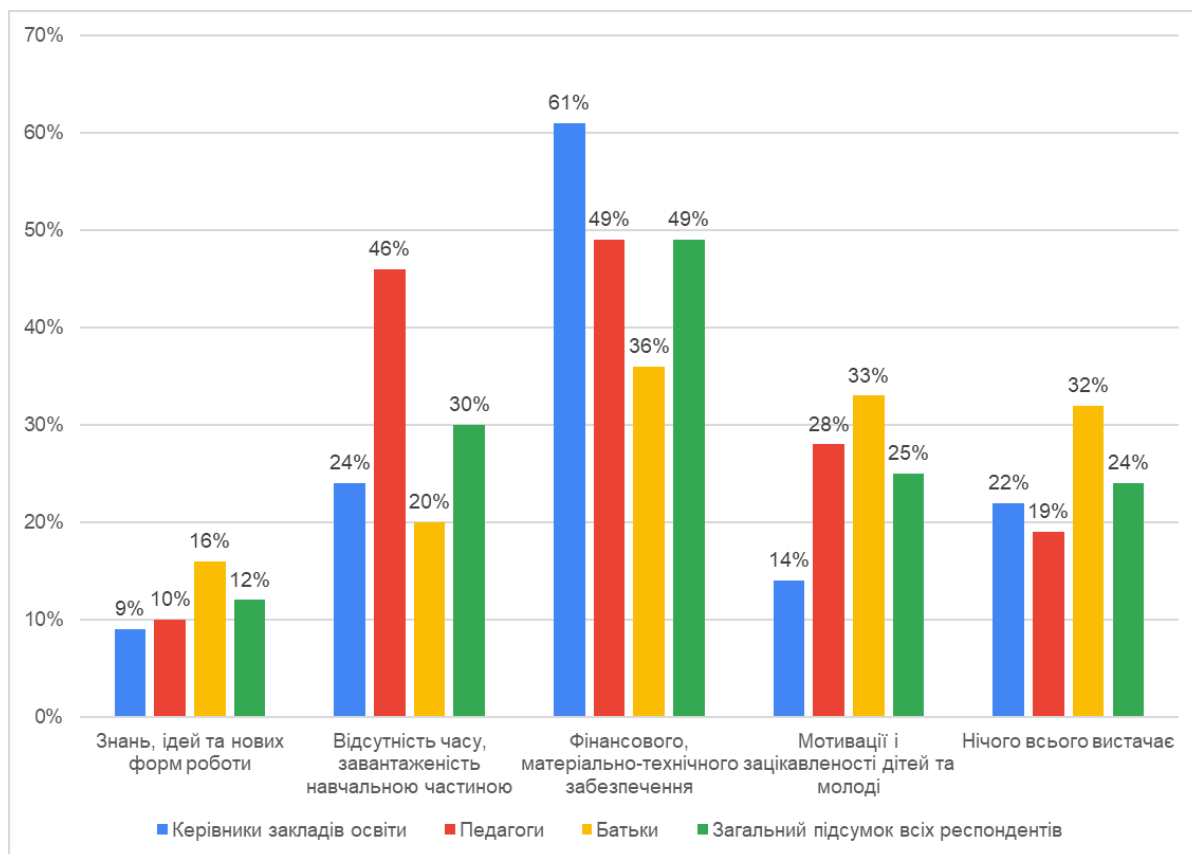

Рис.19. Чого бракує у закладі освіти, для ефективної роботи у сфері національно-патріотичного виховання (відповіді керівників закладів освіти, педагогів та батьків)

Натомість, 59% здобувачів освіти задоволені роботою закладу освіти у напрямку національно-патріотичного виховання і не прагнуть нічого змінювати; 35% опитаних здобувачів освіти пропонують проводити більше масових заходів, акцій, зустрічей; 22% хотіли б збільшити участь у патріотичних проєктах; 5% опитаних здобувачів вважають, що потрібно зменшити кількість виховних заходів (бесід, зустрічей) національно-патріотичного спрямування, тому що їх дуже багато проводиться у школі, яку вони відвідують (рис.20).

Рис.20. Які зміни необхідно внести, на думку учнів/учениць у школі щодо національно-патріотичного виховання (відповіді учнів/учениць)

41% опитаних батьків вважають, що робота закладу освіти у напрямку національно-патріотичного виховання на відповідному рівні і не потрібно нічого змінювати; 22% опитаних пропонують проводити більше масових заходів, акцій, зустрічей; 17% хотіли б збільшити кількість патріотичних проєктів; 6% вважають, що потрібно зменшити кількість таких заходів і приділити більше уваги навчанню; 2% вважають, що потрібно зменшити кількість таких заходів, бо їх є багато у закладі освіти, який відвідують їхні діти.

РІВЕНЬ ГОТОВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ДО ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Готовність до природоохоронної діяльності є невіддільною частиною національно-патріотичного виховання і передбачає систему сформованих природничих понять, уявлень про різноманітність об'єктів живої та неживої природи, причинність природних явищ, взаємозв'язки, закони й закономірності, що існують у природному доквіллі. Дуже важливим є виховання екологічно грамотної людини, особистості, яка знає цінність життя і своє місце у світі живої природи, громадянина України, який зуміє прийняти єдино вірне рішення в складній екологічній ситуації. Сучасні масштаби екологічних змін створюють реальну загрозу для життя людей. Забруднення повітря, водойм, ерозія ґрунтів і вирубування лісів у багатьох місцях досягли критичного рівня. Екологічна криза вимагає інтенсивного екологічного виховання старшокласників, зокрема, і населення загалом.

Під час проведення дослідження респондентам була надана можливість оцінити рівень екологічної культури жителів їхніх громад. Відповідно до результатів опитування 47% здобувачів освіти вважають, що рівень екологічної культури жителів їхньої громади – достатній, 33% здобувачів освіти відповіли, що середній, 12% – початковий і тільки 8% учнів/учениць вважають, що високий. 49% батьків вважають, що рівень екологічної культури у жителів їхньої громади середній, 29% батьків відповіли, що достатній, 18% – початковий і 4% – високий. 46% керівників закладів освіти вважають, що у жителів їхньої громади середній рівень екологічної освіти, 36% вважають, що достатній, 14% – початковий, 5% – високий. 43% педагогічних працівників також вважають, що рівень екологічної освіти у жителів їхньої громади середній, 37% педагогів відповіли, що достатній, 15% – початковий і 5% – високий (рис.21).

Готовність здобувачів освіти до природоохоронної діяльності формується шляхом залучення їх до екологічних акцій, природоохоронних заходів, відповідних екскурсій, подорожей, походів та ін.. 71% учнів/учениць зазначили, що протягом останнього року були залучені до участі в екологічних акціях, природоохоронних заходах у школі; 29% опитаних відповіли, що не брали участь у екологічних акціях протягом останнього року.

Разом з тим, 53% батьків відповіли, що вони та їхні діти брали участь у екологічних акціях та природоохоронних заходах протягом останнього року.

Проте, 98% опитаних керівників відповіли, що організовували для учасників освітнього процесу екологічні акції, природоохоронні заходи у попередньому навчальному році й тільки 2% відповіли, що такі заходи не проводилися у закладах освіти, які вони очолюють.

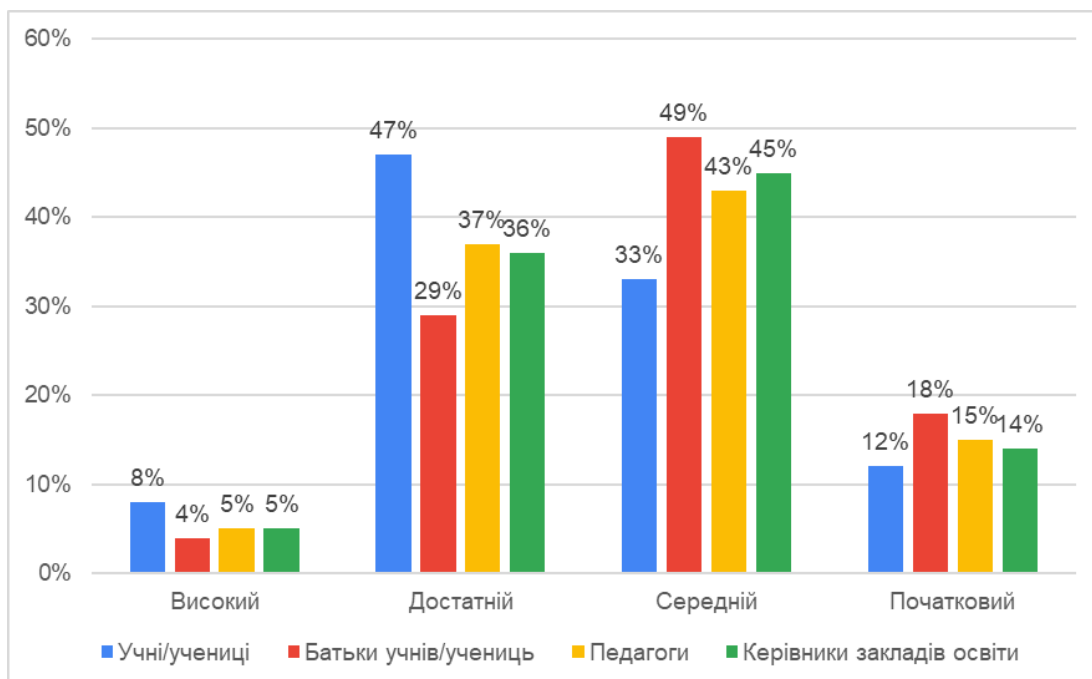

Рис. 21. Оцінка рівня екологічної культури у жителів громад респондентами (відповіді всіх респондентів)

87% опитаних педагогів відповіли, що були залучені до участі в екологічних акціях, природоохоронних заходах, організованих закладом освіти, впродовж останнього року і 13% відповіли, що такі заходи не проводилися у закладах освіти, де вони працюють (рис.22).

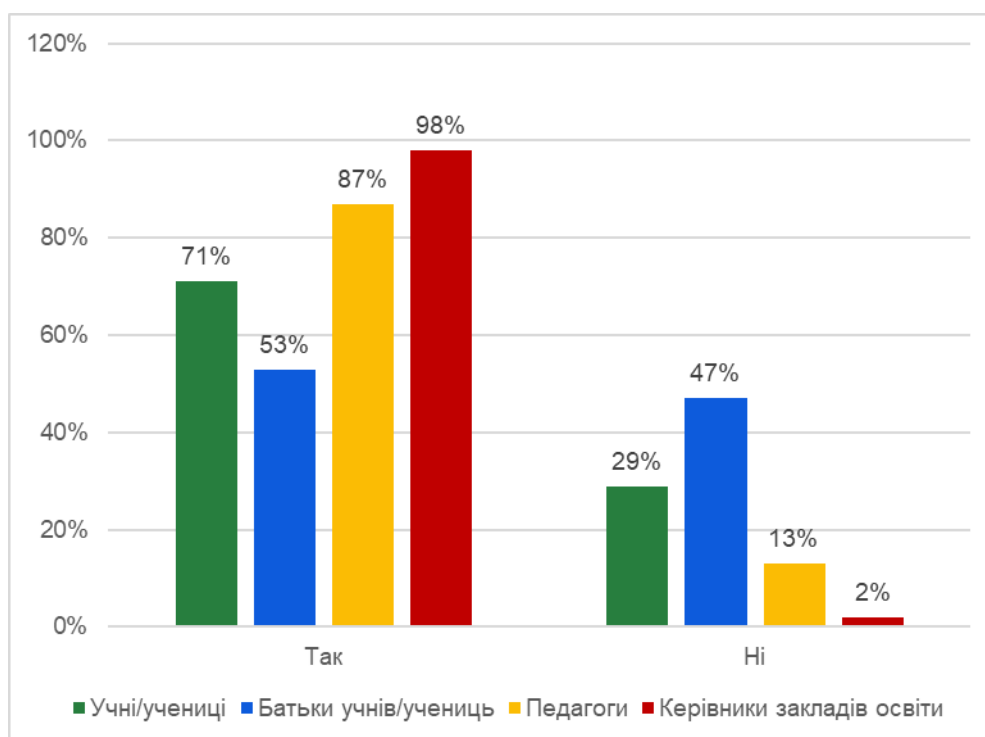

Рис.22. Участь учнів/учениць у екологічних акціях, природоохоронних заходах у громаді/у школі протягом останнього року (відповіді всіх респондентів)

Найбільш поширеними такими заходами учні/учениці вказали: акції «За чисте довкілля», екозаходи із сортування сміття, весняні толоки, прибирання територій, висаджування дерев та ін.

Серед опитаних старшокласників 84% готові брати участь у природоохоронних заходах у своїй громаді/школі, 15% відповіли, що не готові, 1% інколи готові долучатися до участі у таких заходах.

Керівникам закладів освіти було запропоновано питання «Чи легко організувати учасників освітнього процесу до участі у природоохоронних заходах?», на яке 86% керівників закладів освіти відповіли, що легко; 11% зазначили, що нелегко організувати учасників освітнього процесу до участі у таких заходах, 2% відповіли «не завжди легко», 1% стверджують, що такі заходи не організовувались у закладах освіти, які вони очолюють.

84% педагогів зазначили, що легко організувати здобувачів освіти до участі у природоохоронних заходах.

При цьому, керівники закладів освіти та педагоги зазначили, що виникають деякі труднощі при організації природоохоронних заходів. Найчастіше це:

- відсутність матеріального забезпечення, відсутність підтримки з боку органів місцевого самоврядування (61%);
- пасивність здобувачів освіти, небажання брати участь у таких заходах (41%);
- брак часу (14%);
- відсутність можливості утилізації зібраних відходів після прибирання територій (6%).

Дослідження показало, що 63% опитаних учнів/учениць брали участь у екскурсіях, туристичних походах Україною, які організовувалися їхнім закладом освіти. 16% зазначили, що не було бажання брати участь у таких заходах. 21% відповіли, що такі заходи не проводилися у закладі освіти, який вони відвідують (рис.23).

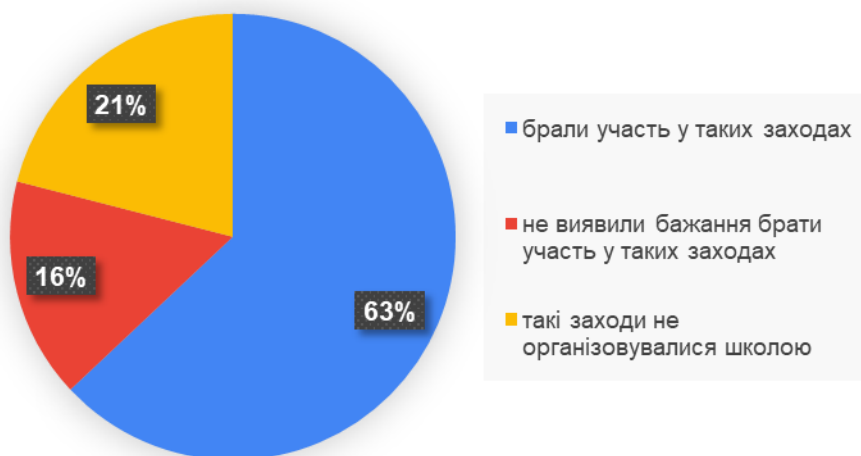

Рис.23. Участь учнів/учениць в екскурсіях, туристичних походах Україною, які організовувалися закладом освіти, де навчаються (відповіді учнів/учениць)

53% батьків відповіли, що впродовж останнього року у закладах освіти, де навчаються їхні діти, організовувалися екскурсії, туристичні походи Україною. Найбільш поширеними місцями, які відвідували учні/учениці, за даними батьків, були: озеро Синевир; водоспад Шипіт; музеї Закарпаття; похід на гору Говерлу; Равликову ферму в селі Нижнє Селище; ферма плямистих оленів в селі Іза; заповідний масив «Долина нарцисів». Однак 47% опитаних батьків зазначили, що екскурсії та туристичні походи не організовувалися закладом освіти для здобувачів освіти впродовж останнього року.

Разом з тим, 77% опитаних керівників закладів освіти зазначили, що в закладі освіти, який вони очолюють, організувались впродовж останнього року екскурсії, туристичні походи Україною для здобувачів освіти та педагогів закладу освіти.

50% педагогічних працівників зазначили, що брали участь разом зі своїми учнями/ученицями в екскурсіях, туристичних походах Україною. 31% відповіли, що не брали участь у таких заходах, тому що не було бажання. 9% – не мали можливості брати участь у екскурсіях, походах. Деякі педагоги зазначали, що у зв'язку з війною, організували віртуальні екскурсії для здобувачів освіти.

Для покращення екологічної ситуації в Україні/громаді керівники закладів освіти/педагоги/батьки пропонують:

- створити систему переробки та сортування сміття;
- змінювати свідомість людей/екологічне виховання;
- ввести дієву систему штрафів за забруднення навколишнього середовища;
- розробити ряд заходів для збереження і збалансованого розвитку лісів/лісовідновлення;
- обмежити використання пластику та поліетиленових пакетів;
- змінити законодавство у сфері захисту довкілля;
- припинити війну, адже ця ситуація дуже погіршує екологію всієї планети в цілому.

Для покращення екологічної ситуації в Україні/громаді на думку учнів/учениць треба:

- припинити викидання шкідливих речовин у довкілля;
- берегти природу;
- встановити сміттєві баки і налагодити вивіз сміття в окремих сільських населених пунктах;
- змінити законодавство;
- суворо дотримуватися екологічних стандартів та покарання за їх порушення;
- модернізувати заводи і підприємства;
- ввести заохочення до використання екологічного виду транспорту;
- збільшувати використання зеленої енергетики;
- припинити масове вирубування дерев та спалювання трави і листя.

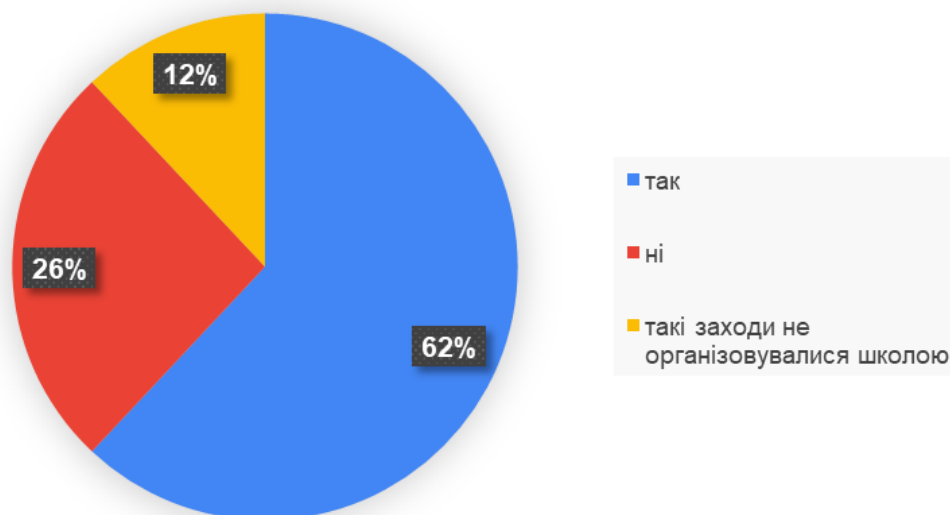
Вищезазначені пропозиції для покращення екологічної ситуації вимагають спільних зусиль громадян, уряду та бізнесу.

ГОТОВНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗАХИЩАТИ СУВЕРЕНІТЕТ І ТЕРИТОРІАЛЬНУ ЦІЛІСНІСТЬ УКРАЇНИ

Формування готовності захищати суверенітет і територіальну цілісність України великою мірою залежить від кількості проведених зустрічей здобувачів освіти з борцями за незалежність України у ХХ столітті, ветеранами та учасниками антитерористичної операції та операції об'єднаних сил у Донецькій та Луганській областях, учасниками війни російської федерації проти України.

62% опитаних учнів/учениць стверджують, що брали участь у зустрічах з військовими, які організувались у закладах освіти, 26% зазначили, що не брали участь у таких зустрічах і 12% опитаних здобувачів освіти відповіли, що такі

зустрічі не проводилися у закладах освіти, які вони відвідують (рис.24).

Рис.24. Участь учнів/учениць у зустрічах з військовими, Захисниками України, які організовувались у школі, де вони навчаються (відповіді учнів/учениць)

Історія і сучасність різних цивілізацій, культур, народів – немислима без їх героїв. Якщо раніше це місце в свідомості молоді займали виключно відомі особистості, то опитування показало, що сьогодні їх замінили українські воїни, які беруть участь у бойових діях та захищають Україну від агресора. Для 61% здобувачів освіти героями є військові, які стали на захист України; для 35% респондентів героями є всі українці, які докладають зусилля задля перемоги, це і волонтери, парамедики і зокрема кожен, хто працює і робить добро. Однак, 4% учнів/учениць не визначилися, хто для них є героєм. За результатами проведеного дослідження з'ясовано, ким з сучасних Героїв України, Захисників України найбільше пишаються, захоплюються учні/учениці Закарпатської області, це: Володимир Зеленський, Валерій Залужний, Дмитро Коцюбайло (позивний Да Вінчі), Гаврило Максим та ін.

За результатами анкетування 40% опитаних здобувачів освіти готові у майбутньому стати на захист державного суверенітету і територіальної цілісності України, 35% готові стати на захист, якщо всі військовозобов'язані будуть справедливо виконувати свій громадянський обов'язок та 25% не готові до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України.

44% опитаних керівників закладів освіти готові стати на захист державного суверенітету і територіальної цілісності України, 48% зазначили, що готові стати на захист, якщо всі військовозобов'язані будуть справедливо виконувати свій громадянський обов'язок, 7% – не готові до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України. 1 керівник зазначив, що уже стоїть на захисті державного суверенітету і територіальної цілісності України.

25% опитаних педагогічних працівників готові стати на захист державного суверенітету і територіальної цілісності України, 38% готові стати на захист у разі, якщо всі військовозобов'язані будуть справедливо виконувати свій громадянський обов'язок, 37% опитаних наразі не готові до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України.

Тільки 24% опитаних батьків зазначили, що готові стати на захист державного суверенітету і територіальної цілісності України, 35% готові стати на захист, у разі якщо всі військовозобов'язані будуть справедливо виконувати свій громадянський обов'язок, 41% опитаних наразі не готові до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України (рис.25).

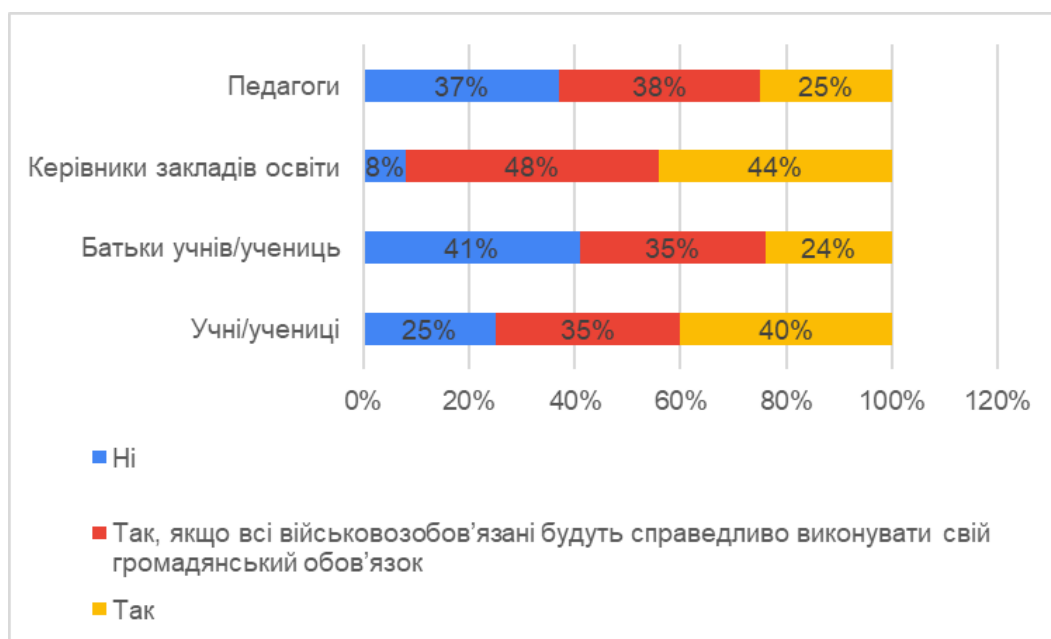

Рис.25. Готовність респондентів стати на захист незалежності і територіальної цілісності України (відповіді усіх респондентів)

МОТИВАЦІЯ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ДО АКТИВНОЇ УЧАСТІ У ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ КРАЇНИ

Патріотичне виховання здобувачів освіти – пріоритетний напрям в національній системі освіти. Актуальність патріотичного та духовного виховання юного покоління зумовлюються також і процесом формування в Україні громадянського суспільства, становлення єдиної нації.

З метою мотивації учасників освітнього процесу до активної участі у громадсько-політичному житті країни в усіх закладах освіти повинні організовуватися проекти та проводитися заходи національно-патріотичного виховання.

97% керівників закладів освіти зазначили, що у закладі, який вони очолюють, організовувались проекти та заходи з національно-патріотичного виховання протягом попереднього навчального року, 3% опитаних керівників відповіли, що такі заходи не проводились.

80% педагогічних працівників зазначили, що у закладі, де вони працюють, організовувались проекти та заходи з національно-патріотичного виховання протягом попереднього навчального року, 20% опитаних педагогів відповіли, що такі заходи не організовувалися.

За свідченнями 76% батьків здобувачів освіти їхні діти протягом останнього року залучалися до проектів та заходів із національно-патріотичного виховання. Проте 24% батьків вказали, що їхні діти не залучалися до таких заходів протягом останнього року.

Разом з тим, лише 62% здобувачів освіти відповіли, що брали участь у проєктах та заходах з національно-патріотичного виховання протягом останнього навчального року. 38% здобувачів освіти відмітили, що не брали участь у зазначених заходах. Це свідчить про недостатнє залучення здобувачів освіти до проєктів та заходів з національно-патріотичного виховання (рис.26).

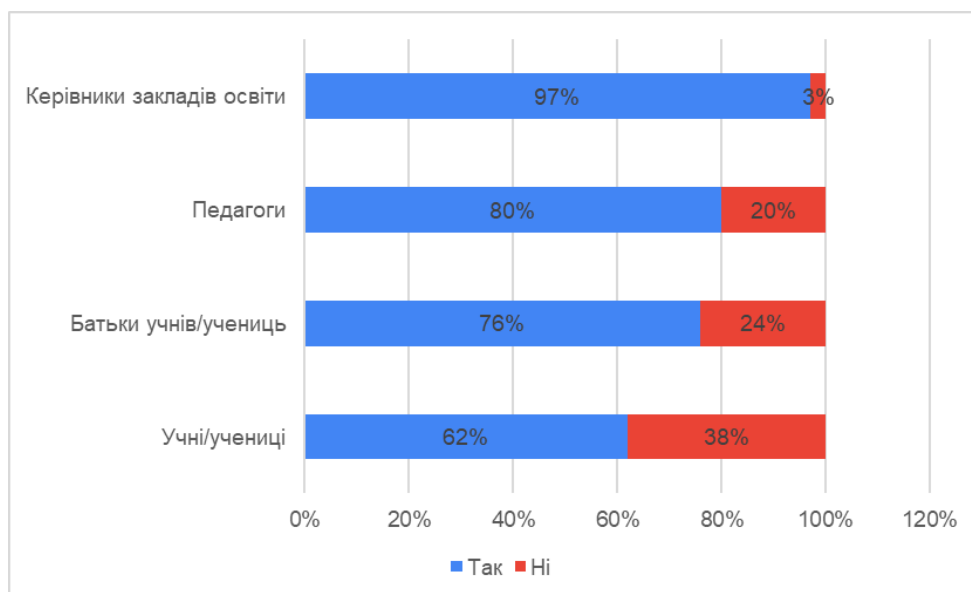

Рис.26. Залучення здобувачів освіти до проєктів та заходів з національно-патріотичного виховання (відповіді всіх респондентів)

Які саме проєкти та заходи, з тих, у яких брали участь здобувачі освіти за попередній навчальний рік, запам'яталися їм найбільше? За результатами опитування ми дізналися, що Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл (Джура)» найбільше запам'яталася 23% здобувачам освіти, також 11% опитаних відповіли, що брали участь у патріотичних заходах з нагоди відзначення Дня захисників і захисниць України/Дня Українського козацтва, для 8% здобувачів освіти патріотичним заходом, який запам'ятався, виявилось святкування Дня Миру, також здобувачі освіти зазначали, що брали участь у національно-патріотичних заходах до Дня Єднання, Дня Незалежності України, Дня Соборності, писали листівки українським військовим, проводили ярмарки з метою збору коштів для Захисників України.

Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 06 червня 2022 року №527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 №641», одним із заходів реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року, є проведення в закладах освіти Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»). Проте анкетування показало, що 53% опитаних здобувачів освіти не брали участь у цій грі у попередньому навчальному році, а для 15% опитаних взагалі не відомо що це за гра, і лише 32% респондентів з-поміж здобувачів освіти брали участь у грі «Сокіл» («Джура») у попередньому навчальному році (рис.27).

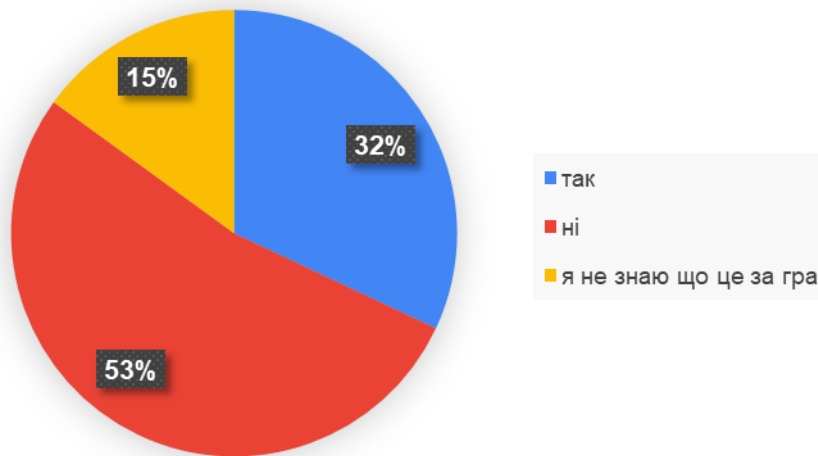

Рис.27. Участь учнів/учениць у військово-патріотичній грі «Сокіл» («Джура») (відповіді здобувачів освіти)

Педагогічні працівники (80% із всіх опитаних) найчастіше організовували для своїх учнів/учениць патріотичні виховні заходи до різних пам'ятних дат, таких як: День захисників і захисниць України/ День Українського козацтва, День Миру, День Гідності і Свободи, День Єднання, День Вишиванки, День Незалежності України, День Державного прапора України, День Соборності. Також деякі педагоги залучалися разом зі своїми учнями/ученицями протягом останнього року до участі у Всеукраїнській дитячо-юнацькій військово-патріотичній грі «Сокіл» («Джура»). Багато педагогів були залучені зі своїми учнями/ученицями до участі у благодійних ярмарках та акціях на підтримку ЗСУ.

На питання «Який патріотичний захід у закладі освіти за попередній навчальний рік найбільше запам'ятався/сподобався Вашим дітям?» 13 % батьків відповіли, що їхні діти найбільше люблять брати участь у благодійних ярмарках та акціях, які організовуються для збору коштів на підтримку ЗСУ, 10% опитаних батьків відповіли, що їхні діти віддають перевагу Всеукраїнській дитячо-юнацькій військово-патріотичній грі «Сокіл» («Джура»), 9% опитаних відповіли, що їхнім дітям запам'яталися найбільше патріотичні заходи з нагоди відзначення Дня захисників і захисниць України/Дня Українського козацтва, 9% опитаних батьків не знають відповідь на це питання, також 4% відповіли, що їхні діти люблять брати участь у зустрічах з військовими, думки 14% батьків здобувачів освіти розподілились між різними пам'ятними датами, такими як: День Вишиванки, День Миру, День Гідності і Свободи, День Єднання, День Вишиванки, День Незалежності України, День Державного прапора України, День Соборності, День української писемності та мови.

Натомість здобувачі освіти відповіли, що за попередній навчальний рік їм найбільше сподобалося брати участь у Всеукраїнській дитячо-юнацькій військово-патріотичній грі «Сокіл (Джура)» – 17%, 11% – у благодійних ярмарках та акціях, які організовуються для збору коштів на підтримку ЗСУ, 10% – патріотичні заходи з нагоди відзначення Дня захисників і захисниць України/ Дня Українського козацтва, 7% відповіли, що їм запам'яталися зустрічі з військовими, 7% – сподобалося брати участь у патріотичних виховних заходах, які проводилися до різних пам'ятних дат, таких як: День Миру, День Гідності і

Свободи, День Єднання, День Вишиванки, День Незалежності України, День Державного прапора України, День Соборності, День української писемності та мови. Окремі респонденти відповіли, що у їхній школі рідко проводяться патріотичні заходи.

Для успішної реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти важливим є залучення старшокласників до молодіжних організацій, дитячих та молодіжних громадських об'єднань, що беруть участь в процесі національно-патріотичного виховання. Проте лише 45% опитаних здобувачів освіти відповіли, що знайомі з громадськими об'єднаннями національно-патріотичного спрямування у їхніх громадах чи області і 55% здобувачів освіти нічого не знають про такі організації.

Натомість 30% батьків нічого не знають про діяльність громадських організацій, які займаються питаннями національно-патріотичного виховання, але цікаво було б їм дізнатися про них, 11% опитаних батьків нічого не знають про діяльність таких організацій і навіть не цікавляться ними, 24% знають про такі організації, але участі у їх діяльності не беруть і лише 10% батьків беруть участь у діяльності таких організацій.

38% керівників закладів освіти знають про громадські організації, які займаються питаннями національно-патріотичного виховання, але участі у їх діяльності не беруть, 32% опитаних нічого не знають про діяльність таких громадських організацій, але цікаво було б їм дізнатися про них, 18% – беруть участь у діяльності таких організацій і 1% опитаних керівників нічого не знають про діяльність таких організацій і не цікавляться ними. 42% педагогічних працівників знають про громадські організації, які займаються питаннями національно-патріотичного виховання, але участі у їх діяльності не беруть, 18% нічого не знають про діяльність таких громадських організацій, але цікаво було б їм дізнатися про них, 19% – беруть участь у діяльності таких організацій і 4% опитаних педагогів нічого не знають про діяльність таких організацій і не цікавляться ними (рис.28).

Діяльність закладів освіти, які співпрацюють із громадськими організаціями в напрямку національно-патріотичного виховання, позитивно впливає на формування активної громадянської позиції і учнів, і вчителів, і батьків. Однак, 62% опитаних керівників закладів освіти відповіли, що не співпрацюють з громадськими організаціями у напрямку національно-патріотичного виховання, 18% опитаних інколи співпрацюють і тільки 20% зазначили, що співпрацюють з громадськими організаціями (рис.29).

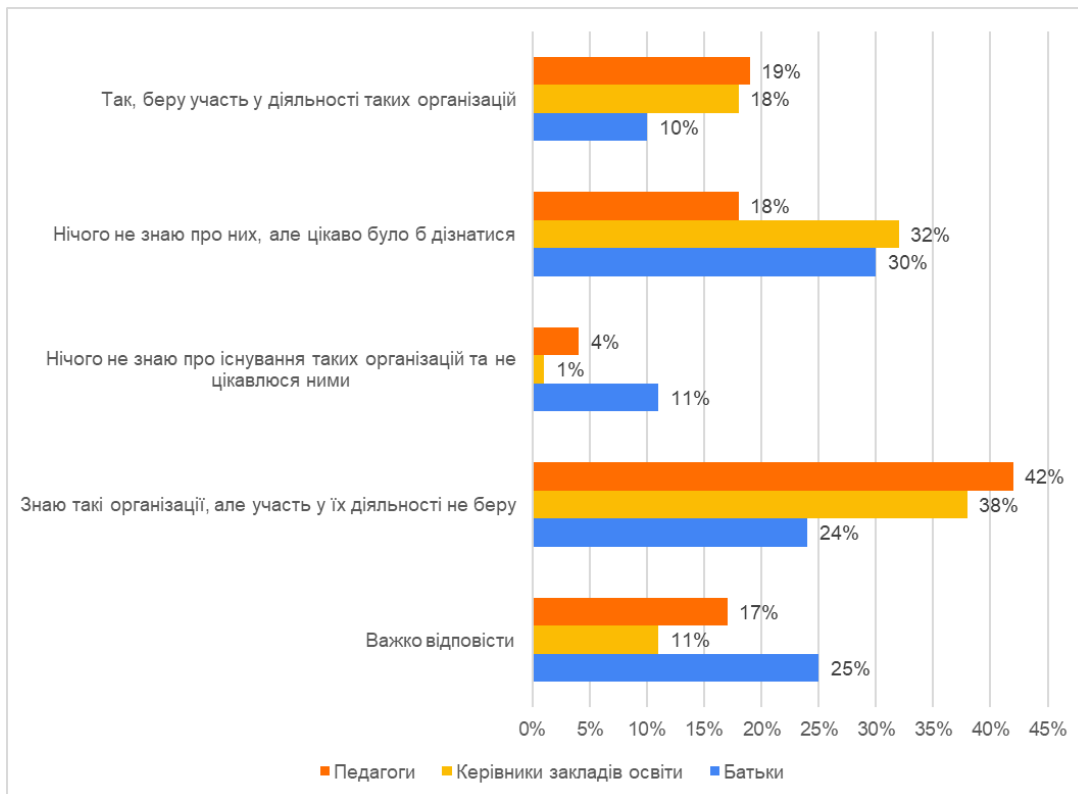

Рис.28. Знання респондентів про діяльність громадських організацій, які займаються питаннями національно-патріотичного виховання (відповіді керівників закладів освіти, педагогічних працівників та батьків)

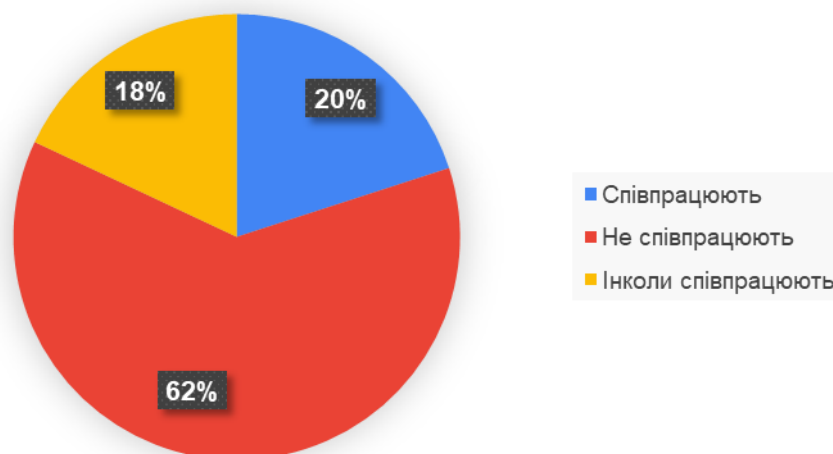

Рис.29. Співпраця закладів освіти з громадськими організаціями в напрямку національно-патріотичного виховання (відповіді керівників закладів освіти)

Серед громадських об'єднань, з якими співпрацюють заклади освіти Закарпатської області, наступні: «Ми є НАДІЯ», «Крила Тересви», «Нова генерація», «Кожен може допомогти», «Єдність», «Сині крила», «Громадська організація Фойта», «Волонтери Закарпаття», «Волонтери Рахівщини», «Карпатська Січ», «Берегівська спілка матерів та дружин учасників АТО», «Іршавські промені», «Хустська міська громадська організація Хуст Патріот», «Ротарі клуб Ужгород-Скала», «Прозора Тиса», Всеукраїнська громадська організація «Союз українок», «Дорога життя», «Асоціація народних волонтерів України», «ТСО України», Українська скаутська організація «Пласт», «Фонд

освіта та культура», «Ротарі клуб Ужгород-Скала», «Берегівська спілка матерів та дружин учасників АТО», «Всеукраїнський молодіжний рух «Let's do it, Ukraine», «Ветерани війни та учасники бойових дій міста Чоп», «Опора Ясіня», «Молодіжна рада Вільховецької ТГ». Також деякі керівники зазначили, що співпрацюють з благодійними волонтерськими організаціями: «Рух підтримки закарпатських військових», «Фонд допомоги Закарпатським військовим», «Благодійний Фонд «Сонячний Всесвіт», «Членська благодійна організація Мальтійська служба допомоги м. Києва», «БФ «Свалявський рух опору», «Долоні милосердя», Гуманітарний центр «Міжгір'я», Закарпатська обласна організація Товариства Червоного Хреста України, ЮНІСЕФ, Всеукраїнський благодійний фонд «Від серця до серця».

Одним із шляхів реалізації національно-патріотичного виховання в системі освіти є функціонування гуртків зазначеного напрямку. Однак, за результатами опитування можна зробити висновок, що незадовільною є ситуація з організацією гуртків патріотичного напрямку у закладах освіти області. Адже, 43% здобувачів освіти відповіли, що у їхньому закладі освіти немає гуртків військово-патріотичного напрямку, лише 24% здобувачів освіти відвідують військово-патріотичні гуртки, 23% опитаних здобувачів освіти не мають бажання відвідувати такі гуртки у закладі освіти, 4% опитаних відповіли, що не відвідують такі гуртки, і окремі респоденти зазначили, що їм не дають можливість відвідувати такі гуртки (рис.30).

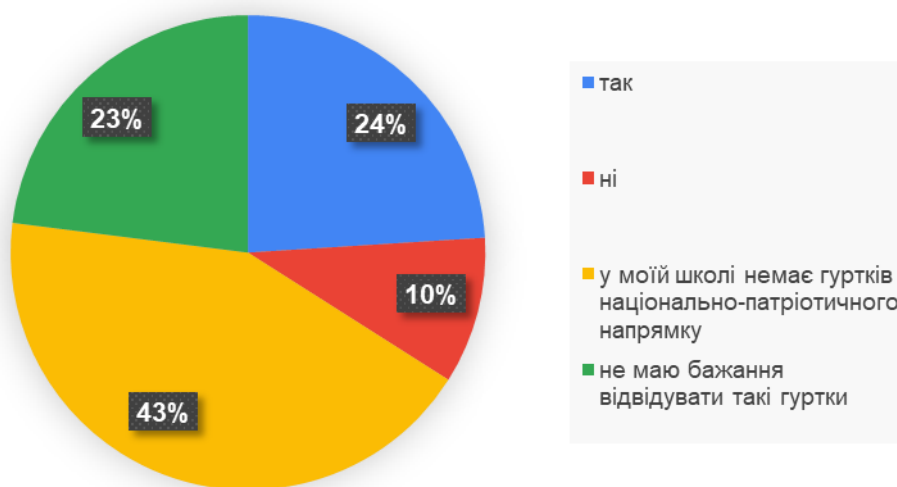

Рис.30. Відвідування учнями/ученицями гуртків військово-патріотичного напрямку (відповіді здобувачів освіти)

Під час проведення дослідження учні/учениці мали можливість висловити свої побажання щодо гурткової роботи в закладах освіти. Серед найпоширеніших відповідей наступні:

- 34% всіх опитаних учнів/учениць хотіли б відвідувати фізкультурно-спортивні гуртки;
- 29 % опитаних хочуть відвідувати військово-патріотичні гуртки;
- 30% опитаних мають бажання відвідувати туристсько-краєзнавчі гуртки;
- 22 % – художньо-естетичні;
- 19% опитаних мають бажання відвідувати дослідницько-експериментальні гуртки;

- 15% – науково-технічні;
- 12% – еколого-натуралістичні;
- 10% – гуманітарні;
- 14% респондентів не мають бажання відвідувати жодні гуртки (рис.31)⁹.

Серед побажань деяких учнів/учениць зазначено наступне: «я мрію, щоб проводилися екскурсії», «мрію про повернення туристичного гуртка в своєму краї, щоб проводилися масштабні змагання, які виховують у дітей любов до свого краю», «мрію відвідувати хоча б якийсь гурток, проте жодного в громаді/школі нема» та ін.

Рис.31.Побажання учнів/учениць щодо наявності гуртків (відповіді учнів/учениць)

43% опитаних керівників закладів загальної середньої та позашкільної освіти відповіли, що у закладах освіти, які вони очолюють діють гуртки військово-патріотичного напрямку «Сокіл-Джура», 9% зазначили, що в закладі освіти функціонує гурток «Влучний стрілець», 9% – «Я – Патріот», 16% керівників відповіли, що у закладах освіти, які вони очолюють відсутні гуртки військово-патріотичного спрямування.

Важливим складником національно-патріотичного виховання в системі освіти є проведення заходів, спрямованих на популяризацію духовно-моральних цінностей українського народу, його духовних надбань. Найпоширенішими серед зазначених заходів, які проводилися в закладах освіти, у відповідях керівників закладів освіти та педагогів є наступні: відзначення Днів доброти, толерантності, миру, акції милосердя, уроки виховання характеру, уроки моралі, різні благодійні заходи з метою збору коштів для військових, акції з метою підтримки людей з інвалідністю, людей похилого віку; інформаційно-просвітницькі, виховні заходи до свят Різдва, Великодня та інших релігійних свят; родинні свята; заходи християнської етики для здобувачів освіти та інші.

⁹ Респонденти мали можливість обрати декілька варіантів відповідей, тому загальна сума не становитиме 100%.

Важлива складова національно-патріотичного виховання школярів – викладання на належному рівні, особливо актуальної в умовах сьогодення, дисципліни «Захист України». Відповідно до Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 р. №527, діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері повинна бути спрямована на утворення міжшкільних ресурсних центрів, що забезпечуватимуть викладання предмета «Захист України».

Щодо забезпечення викладання дисципліни «Захист України», то 58% керівників закладів освіти відповіли, що у закладі освіти, який вони очолюють предмет «Захист України» викладають педагогічні працівники іншого фаху, 31% відповіли, що фахівці з предмету «Захист України», 8% – військові у відставці, 2% – педагогічні працівники іншого фаху але, які мають військове звання, 1% – викладає даний предмет працівник з вищою освітою з військовим званням (рис.32).

Рис.32. Забезпечення викладання у ЗЗСО предмету «Захист України» (відповіді керівників закладів освіти)

З метою підвищення престижу військової служби, для формування і розвитку мотивації, спрямованої на підготовку до захисту Української держави і служби у Збройних силах України та інших військових формуваннях у закладах освіти необхідно постійно проводити профорієнтаційну роботу серед здобувачів освіти. Відтак 92% опитаних керівників закладів освіти підтвердили, що така робота проводилася протягом попереднього навчального року, але 7% керівників закладів освіти відповіли, що така робота у закладах освіти, які вони очолюють, не проводилася і 1% керівників зазначили, що окремого заходу не було, але була проведена зустріч із військовими, які розповідали учням про заклади, де можна здобути професію військового та важливість усвідомленого вибору (рис.33).

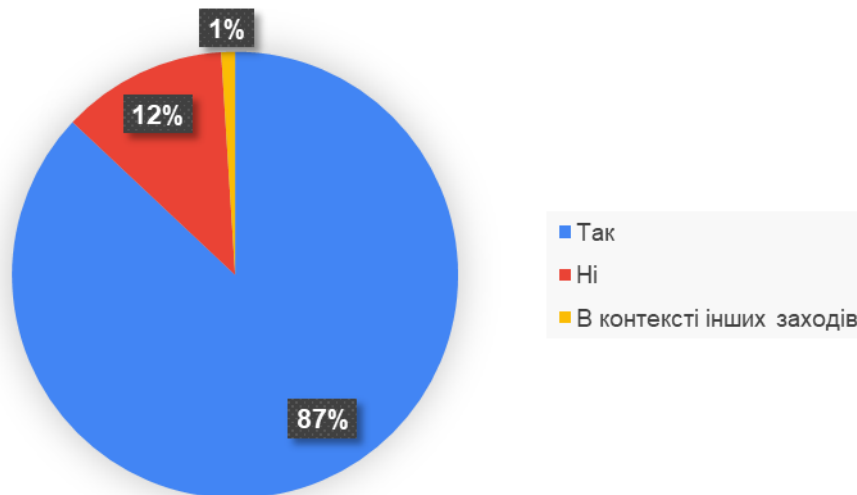

Рис.33. Проведення профорієнтаційної роботи для учнів/учениць (відповіді керівників закладів загальної середньої та позашкільної освіти)

Молоде покоління – це майбутнє держави. 62% учнів/учениць відповіли, що мають намір навчатись і проживати в Україні після завершення навчання у закладі загальної середньої освіти, 24% опитаних залишаться в Україні після навчання у школі, лише в тому випадку, якщо закінчиться війна, 12% здобувачів освіти не пов'язують своє майбутнє з Україною і 2% опитаних ще не визначилися. Окремі респонденти зазначили, що «планують залишатися в Україні, якщо зросте рівень життя, знизиться рівень корупції та зловживань влади» (рис.34).

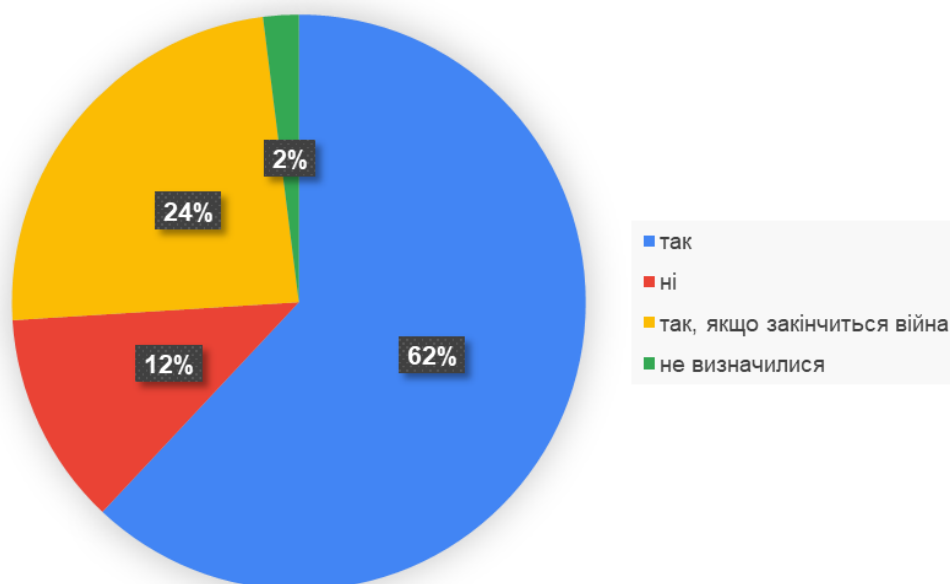

Рис. 34. Наскільки пов'язують своє майбутнє з навчанням і проживанням в Україні учні/учениці (відповіді учнів/учениць)

За результатами опитування стало відомо, що 53% опитаних здобувачів освіти не мають бажання виїхати на постійне місце проживання в іншу країну, 29% здобувачів освіти, ще не визначилися з цим питанням для себе і лише 18% хотіли б залишити Україну та поїхати за кордон на постійне місце проживання (рис.35).

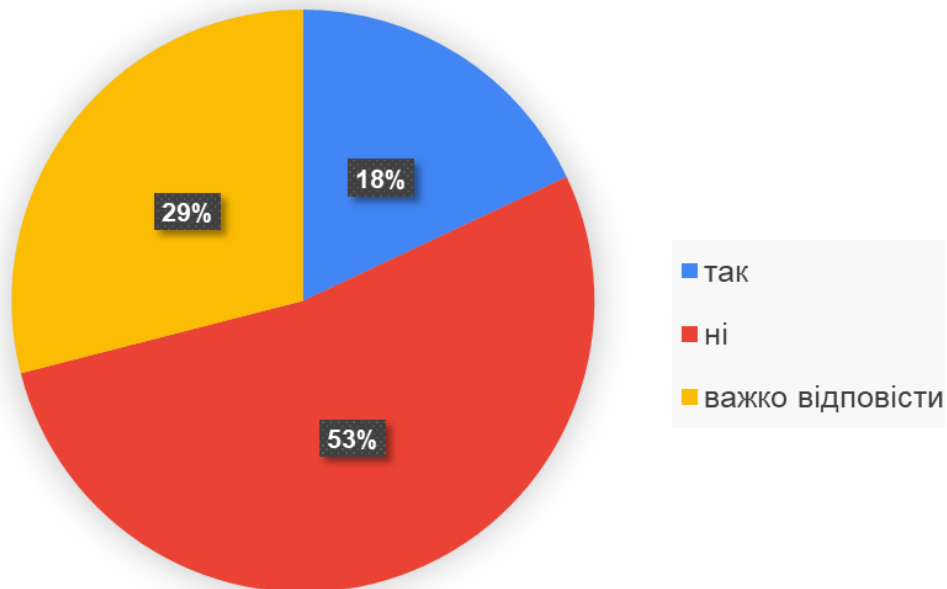

Рис. 35. Бажання учнів/учениць виїхати на постійне місце проживання в іншу країну (відповіді учнів/учениць)

При цьому першочерговими умовами для розвитку України 87% респондентів відзначили припинення війни, 71% – подолання корупції на всіх рівнях, 61% – відновлення територіальної цілісності, 54% – економічне зростання, 46% – подолання бідності, 42% – підвищення обороноздатності, 32% – підвищення національно-патріотичної свідомості українців, 29% – підвищення правової свідомості громадян, 37% – розвиток освіти і науки, 26% – розвиток культурної самобутності (відродження культурних традицій і цінностей), 22% – скорочення нерівності у суспільстві, 20% – зміна влади.

Щодо підготовки педагогічних працівників з національно-патріотичного виховання в Закарпатській області. 71% опитаних керівників закладів освіти вважають, що рівень їхніх знань з національно-патріотичного виховання достатній, 18% вважають, що високий, 10% – середній і 1% – початковий. 65% педагогічних працівників вважають, що рівень їхніх знань достатній, 22% вважають, що високий, 12% – середній і 1% – початковий (рис.36).

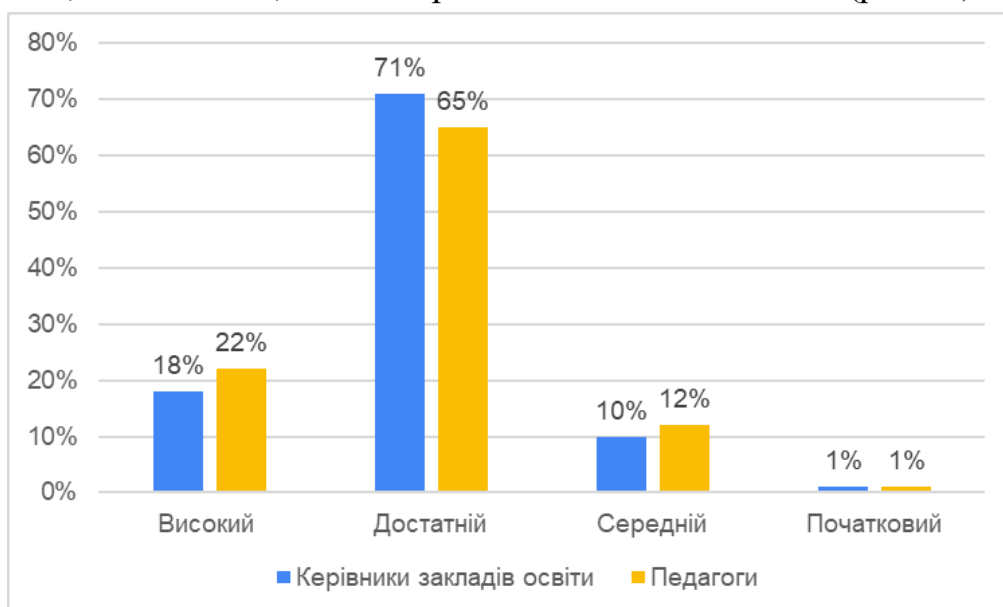

Рис.36. Рівень знань щодо національно-патріотичного виховання (відповіді керівників закладів освіти та педагогів)

Разом з тим, 63% керівників закладів освіти вважають, що є потреба у проведенні курсів, тренінгів, навчання з національно-патріотичного виховання, 32% вважають, що іноді можна взяти участь у зазначених навчаннях, 5% вважають, що такої потреби немає. 44% педагогічних працівників вважають, що їм необхідне навчання у сфері національно-патріотичного виховання, 44% опитаних вважають, що іноді є потреба взяти участь у таких навчаннях, 12% педагогів вважають, що потреби у проведенні таких курсів немає (рис.37).

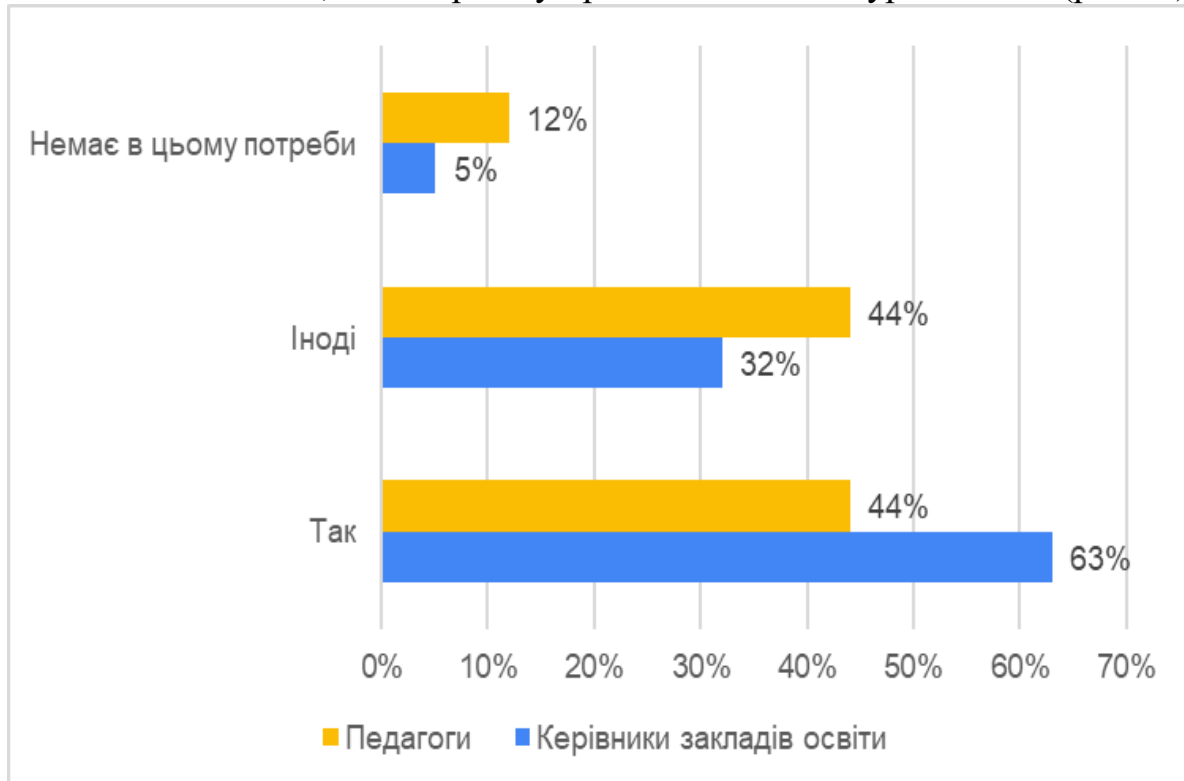

Рис.37. Потреба керівників закладів освіти та педагогів в курсах, тренінгах, навчання з національно-патріотичного виховання (відповіді керівників закладів освіти та педагогів)

ВИСНОВКИ

На основі аналізу результатів опитування, яке охопило понад 8 тис. учасників освітнього процесу з усіх громад Закарпатської області, можемо зробити такі висновки.

Успішність реалізації Концепції національно-патріотичного виховання значною мірою залежить від частоти відвідування здобувачами освіти закладів, що популяризують культурні та національно-мистецькі традиції українського народу, а також пам'яток історії, культури, експозицій музеїв, присвячених національно-визвольній боротьбі за незалежність і територіальну цілісність України. Однак, більшість опитаних учнів/учениць відповіли, що не подорожували Україною впродовж останнього року. Разом з тим, половина опитаних керівників закладів освіти стверджують, що організували для учасників освітнього процесу подорожі Україною впродовж останнього року.

Більшість здобувачів освіти зазначили, що протягом останнього року не відвідували пам'ятки історії, культури, експозиції музеїв, присвячених національно-визвольній боротьбі за незалежність і територіальну цілісність України. Зазначену інформацію підтвердили у відповідях і батьки. Однак, переважна більшість керівників закладів освіти зазначили, що організували для здобувачів освіти поїздки в зазначені місця.

За результатами проведеного дослідження з'ясовано, що в більшості учнів/учениць тільки поверхневі знання про видатних особистостей українського державотворення, визначних українських учених, педагогів, спортсменів, військових, підприємців, провідних діячів культури або мистецтва чи духовних провідників українського народу.

Патріотизм – це основа життєздатності держави, важливий внутрішній ресурс, що мобілізує та консолідує суспільство навколо активної громадянської позиції, готовності до самовідданого служіння своїй Батьківщині. Переважна більшість опитаних учнів/учениць пишаються тим, що вони українці. Разом з тим, 33% учнів/учениць зазначили, що інколи у них виникають негативні відчуття, думаючи про Україну.

Під час проведення дослідження учням/ученицям, батькам та педагогам було запропоновано оцінити рівень роботи закладу освіти щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання. Повністю задоволені роботою закладу освіти 47% респондентів.

Натомість керівникам закладів освіти було запропоновано оцінити рівень роботи органів місцевого самоврядування у напрямку реалізації Концепції національно-патріотичного виховання. Тільки 28% керівників повністю задоволені роботою органами місцевого самоврядування у вказаному напрямку. При цьому 88% керівників закладів загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти відповіли, що протягом попереднього навчального року оновлення матеріально-технічної бази для проведення заходів з національно-патріотичного виховання серед здобувачів освіти не отримували від засновника.

Результати опитування показали недостатню підтримку з боку органів місцевого самоврядування (засновників закладів освіти).

Відсутність матеріально-технічної бази і недостатнє фінансування – це труднощі, які найчастіше виникають при реалізації Концепції національно-

патріотичного виховання в закладах освіти нашого краю.

Готовність до природоохоронної діяльності є невіддільною частиною національно-патріотичного виховання і передбачає систему сформованих природничих понять, уявлень про різноманітність об'єктів живої та неживої природи, причинність природних явищ, взаємозв'язки, закони й закономірності, що існують у природному довіллі.

Під час проведення дослідження респондентам була надана можливість оцінити рівень екологічної культури жителів їхніх громад. Відповідно до результатів опитування тільки 8% здобувачів освіти, 4% батьків, 5% керівників закладів освіти і 5% педагогів вважають, що рівень екологічної культури жителів їхньої громади високий.

Готовність здобувачів освіти до природоохоронної діяльності формується шляхом залучення їх до екологічних акцій, природоохоронних заходів, відповідних екскурсій, подорожей, походів та ін.. Дослідження цього питання показало, що переважна більшість учнів/учениць протягом останнього року були залучені до участі у екологічних акціях, природоохоронних заходах у школі, екскурсіях, туристичних походах Україною, які організовувалися їхнім закладом освіти.

Формування готовності захищати суверенітет і територіальну цілісність України значною мірою залежить від кількості проведених зустрічей здобувачів освіти з борцями за незалежність України у ХХ столітті, ветеранами та учасниками антитерористичної операції та операції об'єднаних сил у Донецькій та Луганській областях, учасниками війни російської федерації проти України. Переважна більшість опитаних учнів/учениць стверджують, що брали участь у таких зустрічах.

Історія і сучасність різних цивілізацій, культур, народів – немислима без їх героїв. Раніше відомі особистості були єдиними, кого молодь вважала героями. Опитування показало, що сьогодні цю роль виконують українські воїни, які беруть участь у бойових діях та захищають Україну від агресора. Для більшості здобувачів освіти героями є військові, які стали на захист України.

За результатами анкетування 40% опитаних здобувачів освіти готові у майбутньому стати на захист державного суверенітету і територіальної цілісності України, 35% готові стати на захист, якщо всі військовозобов'язані будуть справедливо виконувати свій громадянський обов'язок та 25% не готові до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України.

З метою мотивації учасників освітнього процесу до активної участі у громадсько-політичному житті країни в усіх закладах освіти повинні організовуватися проекти та проводитися заходи національно-патріотичного виховання. Більшість керівників та педагогів зазначили, що у закладі, який вони очолюють, організовувались проекти та заходи з національно-патріотичного виховання протягом попереднього навчального року.

Для успішної реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти важливим є залучення старшокласників до молодіжних організацій, дитячих та молодіжних громадських об'єднань, що беруть участь в процесі національно-патріотичного виховання. Проте лише 45% опитаних

здобувачів освіти відповіли, що знайомі з громадськими об'єднаннями національно-патріотичного спрямування у їхніх громадах чи області.

Одним із шляхів реалізації національно-патріотичного виховання в системі освіти є функціонування гуртків зазначеного напрямку. Однак, за результатами опитування можна зробити висновок, що ситуація з організацією гуртків патріотичного напрямку у закладах освіти області – незадовільна. Адже 43% здобувачів освіти відповіли, що у їхньому закладі освіти немає гуртків військово-патріотичного напрямку.

Молоде покоління – це майбутнє держави. Більшість учнів/учениць відповіли, що мають намір навчатись і проживати в Україні після завершення навчання у закладі загальної середньої освіти. Але 24% опитаних залишаться в Україні після навчання у школі, лише в тому випадку, якщо закінчиться війна.

Першочерговими умовами для розвитку України більшість респондентів відзначили припинення війни, подолання корупції на всіх рівнях, відновлення територіальної цілісності, економічне зростання, подолання бідності, підвищення обороноздатності, підвищення національно-патріотичної свідомості українців, підвищення правової свідомості громадян, розвиток освіти і науки, розвиток культурної самобутності (відродження традицій і цінностей).

Щодо підготовки педагогічних працівників з національно-патріотичного виховання в Закарпатській області. Тільки 18% опитаних керівників закладів освіти і 22% педагогів вважають, що рівень їхніх знань з національно-патріотичного виховання високий.

Щодо забезпечення викладання дисципліни «Захист України», то тільки 31% керівників зазначили, що у закладі освіти, який вони очолюють предмет «Захист України» викладають фахівці з предмету «Захист України».

Разом з тим, переважна більшість керівників закладів освіти та педагогів вважають, що є потреба у проведенні курсів, тренінгів, навчання з національно-патріотичного виховання.

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна, системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, закладів освіти, сім'ї, громадських об'єднань, благодійних і релігійних організацій та інших інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини.

Управління Державної служби якості освіти у Закарпатській області наголошує, що тільки цілісна і системна співпраця органів місцевого самоврядування, закладів освіти та сім'ї дозволить досягти мети національно-патріотичного виховання.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Засновникам закладів освіти:

- забезпечити оновлення матеріально-технічної бази закладів освіти, необхідної для реалізації Концепції національно-патріотичного виховання;
- збільшити фінансування для розширення мережі гуртків у закладах освіти національно-патріотичного та інших спрямувань;
- сприяти збільшенню відсотку учнів охоплених позашкільною освітою для забезпечення прав громадян на здобуття позашкільної освіти;
- вжити заходів для покращення екологічної ситуації у кожній громаді;
- вивчити потреби дітей і молоді громади, зокрема шляхом проведення соціологічних досліджень;
- оцінити необхідність та спроможність забезпечити провадження діяльності міжшкільних ресурсних центрів, що забезпечуватимуть викладання предмета «Захист України».

2. ЗІШПО:

- посилити підготовку керівників закладів освіти та педагогів з національно-патріотичного виховання шляхом організації додаткових курсів, тренінгів і семінарів.

3. Керівникам закладів освіти:

- збільшити кількість зустрічей здобувачів освіти з борцями за незалежність України, ветеранами та учасниками антитерористичної операції та операції об'єднаних сил у Донецькій та Луганській областях, учасниками війни російської федерації проти України;
- залучати більшу кількість здобувачів освіти до проєктів та заходів з національно-патріотичного виховання місцевого, всеукраїнського та міжнародного рівнів;
- сприяти організації якісних заходів, які приносять позитивний відбиток у свідомості учасників освітнього процесу, залучивши до цієї роботи громадські організації, які займаються питаннями національно-патріотичного виховання;
- забезпечити ефективне проведення Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»);
- сприяти збільшенню кількості гуртків у закладах загальної середньої та позашкільної освіти усіх напрямків;
- забезпечити викладання предмету «Захист України» відповідними фахівцями;
- сприяти підготовці педагогічних працівників у сфері національно-патріотичного виховання;
- забезпечити проведення методичної роботи з узагальнення та поширення перспективного досвіду військово-патріотичного виховання, вдосконаленні форм і напрямів цієї діяльності.